

WORKSHOP ULTRADIEPE GEOTHERMIE EEN VERKENNING

9 JUNI
2016
BEATRIX
GEBOUW
UTRECHT

Ministerie van
Economische Zaken

ebn

TNO innovation
for life

Ochtendprogramma

- 9.00 – 9.30 Introductie EZ
- 9.30 – 10.30 Ontwikkeling UDG programma deel I, EBN & TNO
- 10.30 – 11.00 Koffie
- 11.00 – 12.00 Ontwikkeling UDG programma deel II, EBN & TNO
- 12.00 – 13.00 Lunch

Middagprogramma

- 13.00 – 14.00 UDG play ontwikkeling, EBN & TNO
- 14.00 – 15.00 Business case analyse, EBN & TNO
- 15.00 – 15.30 Koffie
- 15.30 – 16.15 Structuren Operator(s) JV, Committed UDG programma, EBN
- 16.15 – 17.00 Vragen, suggesties en peilen interesse, EZ, EBN en TNO
- 17.00 – 17.15 Afronding EZ

Borrel

Ministerie van Economische Zaken

WORKSHOP ULTRADIEPE
GEO THERMIE
EEN VERKENNING

9 JUNI
2016
BEATRIX
GEBOUW
UTRECHT

 Ministerie van
Economische Zaken

  TNO innovation
for life

9 Juni 2016

Energieakkoord

- Afspraken Energieakkoord
 - 14% duurzame energie in 2020 in Nederland
 - 16% duurzame energie in 2023 in Nederland
- Geothermie kan belangrijk bijdragen aan verduurzaming van de warmtevraag

Energierapport, ook na 2023

- Verduurzaming warmtevraag via geothermie
 - Potentieel circa 170 PJ per jaar industriële warmtevraag 100-200 °C
 - Potentieel circa 650 PJ per jaar aan warmtevraag < 100 °C in glas- en tuinbouw en de gebouwde omgeving

Ontwikkeling ultradiepe geothermie

- Verkennen mogelijkheden ultradiepe geothermie (UDG) zodanig dat het een bijdrage kan leveren aan de doelen van 2020 en 2023
- Het doel is een haalbaar voorstel voor de ontwikkeling van UDG met concrete pilot projecten

Vragen?

Ontwikkeling UDG programma

Een verkenning, deel I

*Maurice Hanegraaf
Sander de Jong*

9 Juni 2016

Vooraf

Leeswijzer en disclaimer

Deze presentatie is ter voorbereiding van de workshop 'Ontwikkeling UDG programma, een verkenning' van 9 juni 2016. De inhoud betreft conceptueel materiaal bedoeld om met de deelnemers van de workshop in een open discussie te bespreken, en deze waar mogelijk aan te vullen en te verdiepen.

Aan de inhoud van deze presentatie kunnen geen rechten worden ontleend.

Inhoud

Deel I: Analyse situatie

- Warmtevraag nader bekeken
- Wat is UDG?
- UDG ondergrond onbekend
- Technologie toereikend?
- Wie ontwikkelt?
- Is er een business case?
- Veilig en verantwoord
- Betrekken omgeving
- Samenvatting analyse situatie

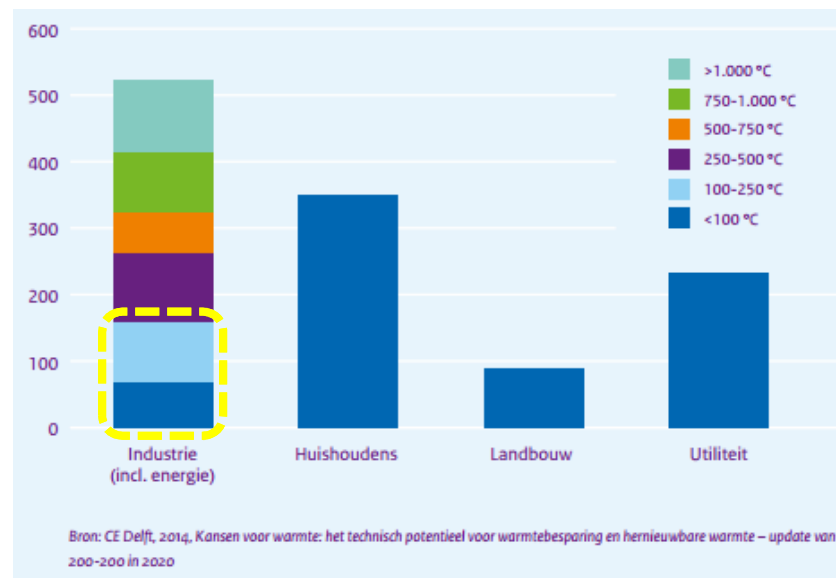
Deel II: Voorstel ontwikkeling UDG programma

Warmtevraag nader bekeken

Totale warmtevraag

- In 2012 circa 670 PJ primaire energie ingezet om warmte $>100^{\circ}\text{C}$ te produceren met een CO₂-emissie van 43 miljoen ton
- Match met (UD)G:
 - Industrie circa 170 PJ (gele markering)
 - Huishoudens circa 350 PJ
 - Landbouw circa 90 PJ
 - Utiliteit circa 225 PJ

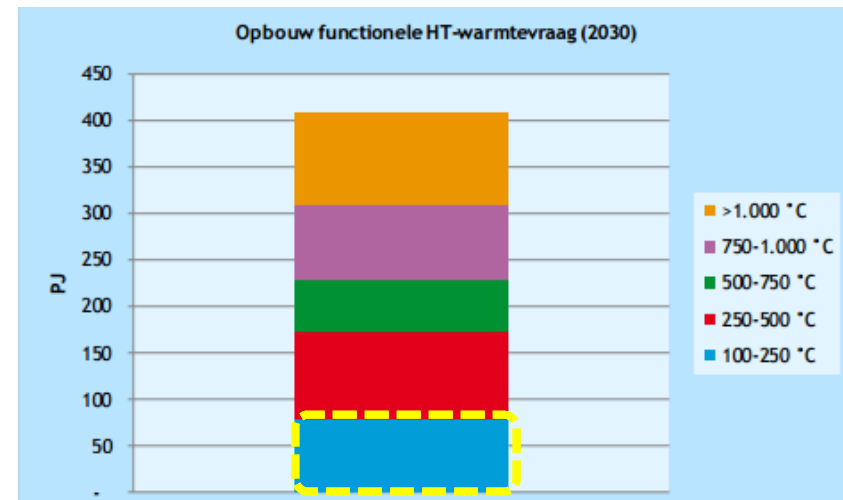
Bron: Energierapport Transitie naar duurzaam (EZ, 2016)

Warmtevraag nader bekeken

Industrie 2030

- Match met UDG circa 75 PJ (gele markering)
- Belangrijke sectoren:
 - Chemie met 27 PJ
 - Papier en karton met 18 PJ
 - Voeding & Genotsmiddelen met 27 PJ

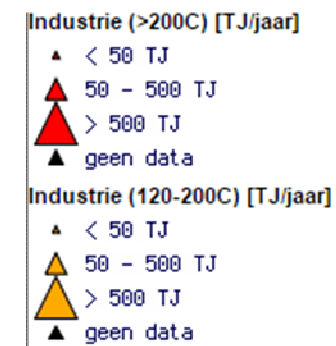
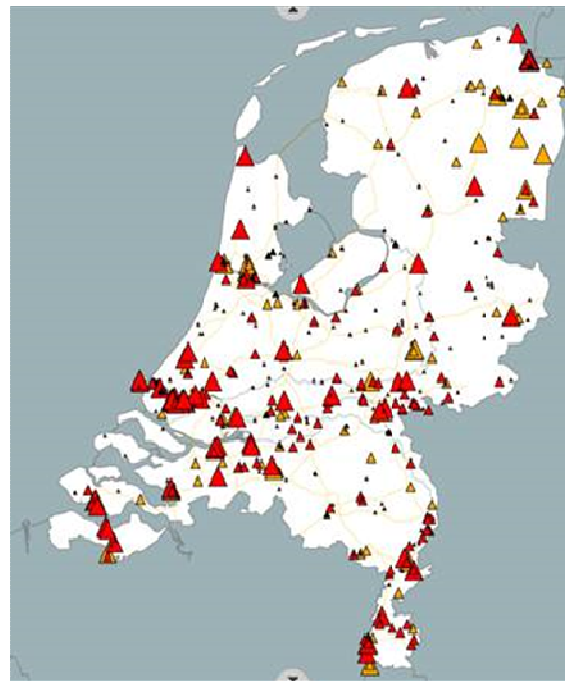

Bron: Denktank Energiemarkt Industriële warmtemarkt (CE Delft, 2015)

Warmtevraag nader bekeken

Warmteatlas: industrie

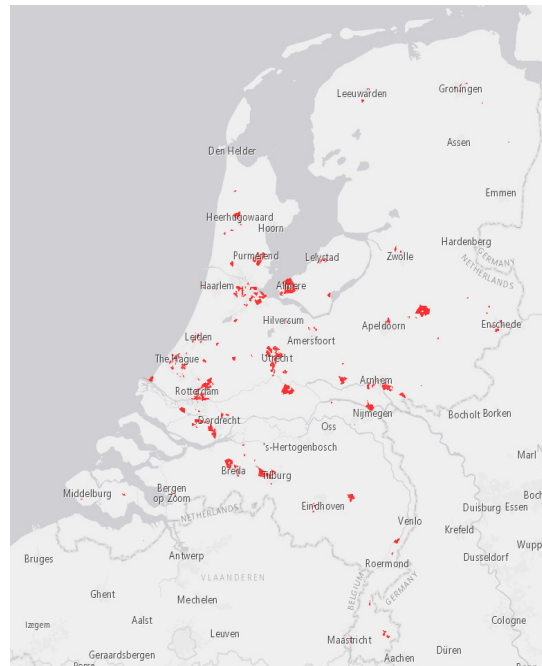

Bron: www.warmteatlas.nl

Warmtevraag nader bekeken

Warmteatlas: stadsverwarming

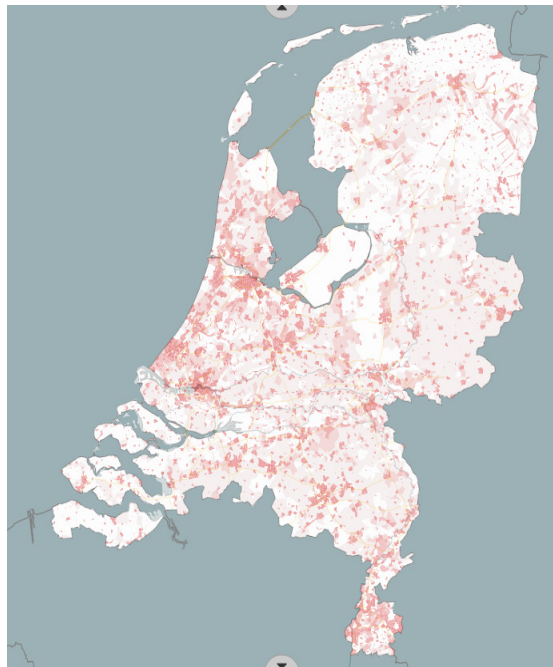

Bron: www.warmteatlas.nl

Warmtevraag nader bekeken

Warmteatlas: huishoudens

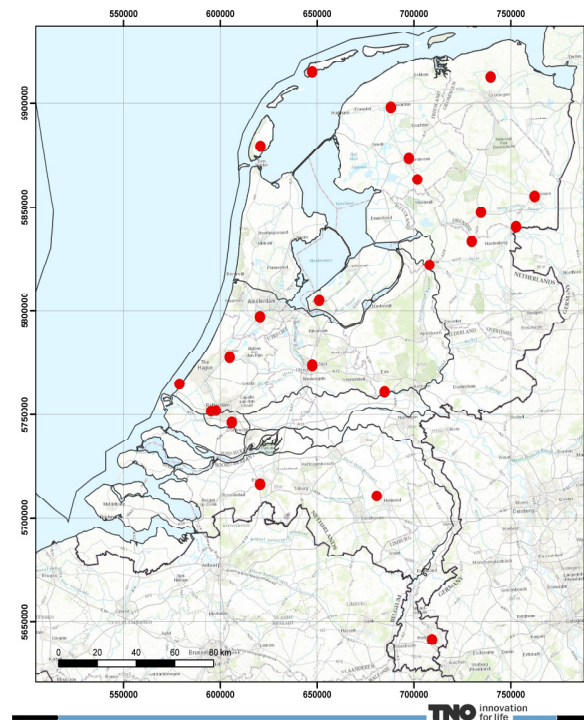
Bron: TNO, 2016, Sustainable Geo Energy GIS

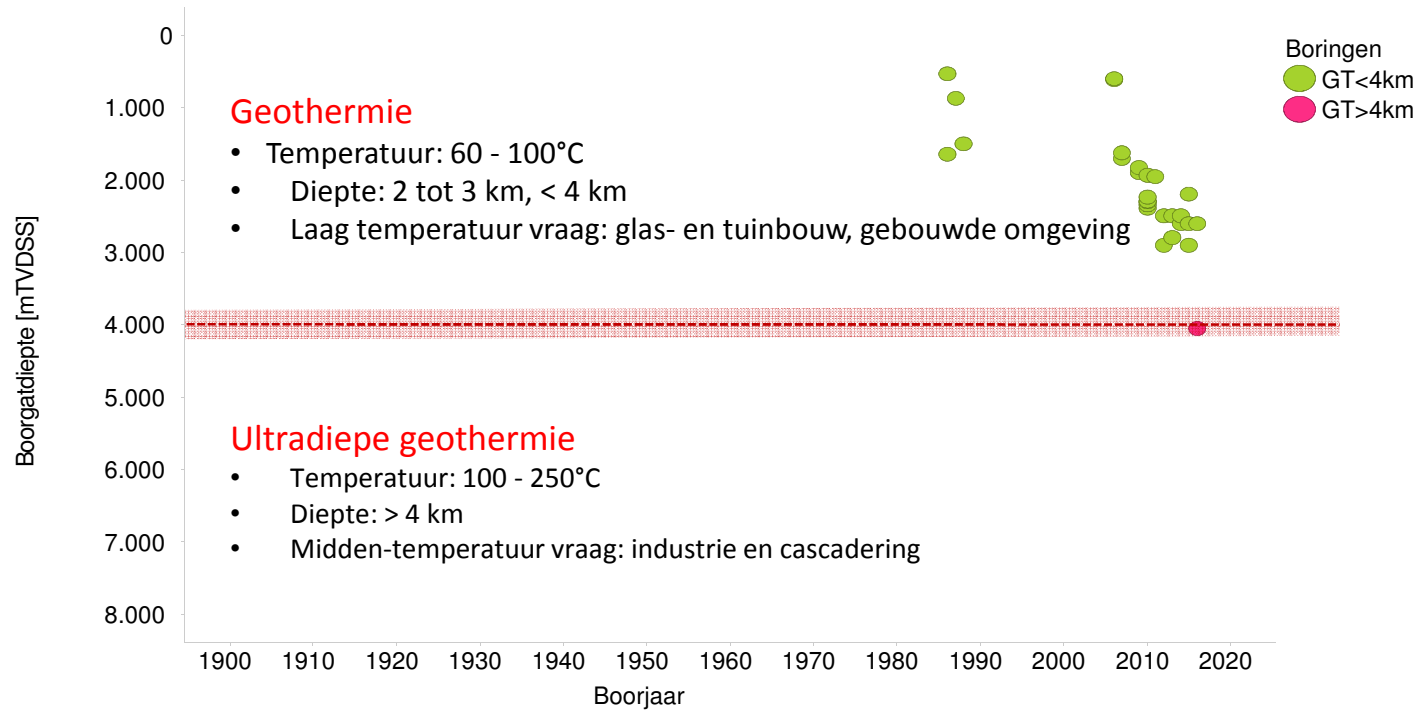
Warmtevraag nader bekeken

UDG initiatieven

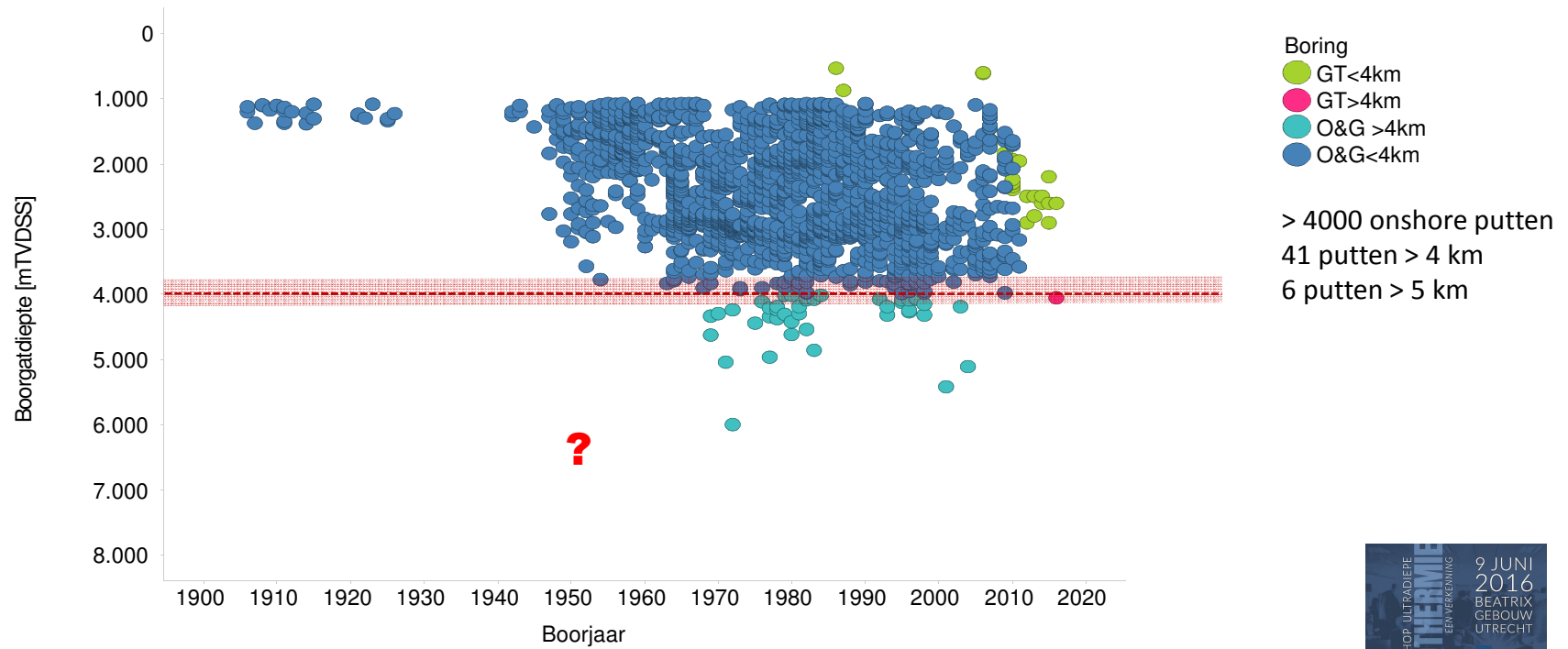
- Op dit moment meer dan 20 initiatieven van warmtevragers bij ons bekend

Wat is UDG?

UDG ondergrond onbekend

Technologie toereikend?

UDG karakteristieken

- Diepte
- Hoge druk en temperatuur (HPHT)
- Corrosieve omgeving
- Doorgaans lagere permeabiliteit
- Hogere debieten nodig
- Gedrag ondergrond onbekend

Technologie putontwerp en reservoir management

- Mogelijk, boorkosten nemen exponentieel toe met diepte
- Vraagt om zwaardere, hoogwaardige equipment en expertise
- Vraagt om tubing, coatings, alternatieve toepassingen
- Mogelijke toepassing stimuleringstechnieken
- Vraagt om grotere verbruizing
- Data-acquisitie en monitoring programma, meet- en regelprotocollen
- ...

Wie ontwikkelt?

IF en ECN (2014)

- Risico's UDG zijn dusdanig groot dat ondersteuning vanuit de overheid nodig is
- Een demonstratieproject is nodig om de technologie te demonstreren
- Onzekerheid en onbekendheid ondergrond in combinatie met relatief hoge investeringen werken door in de besluitvorming op financieel en organisatorisch niveau; het is niet eenvoudig de spelers bij elkaar te brengen

Wie ontwikkelt?

Warmtevragers, warmte(netwerk)bedrijven

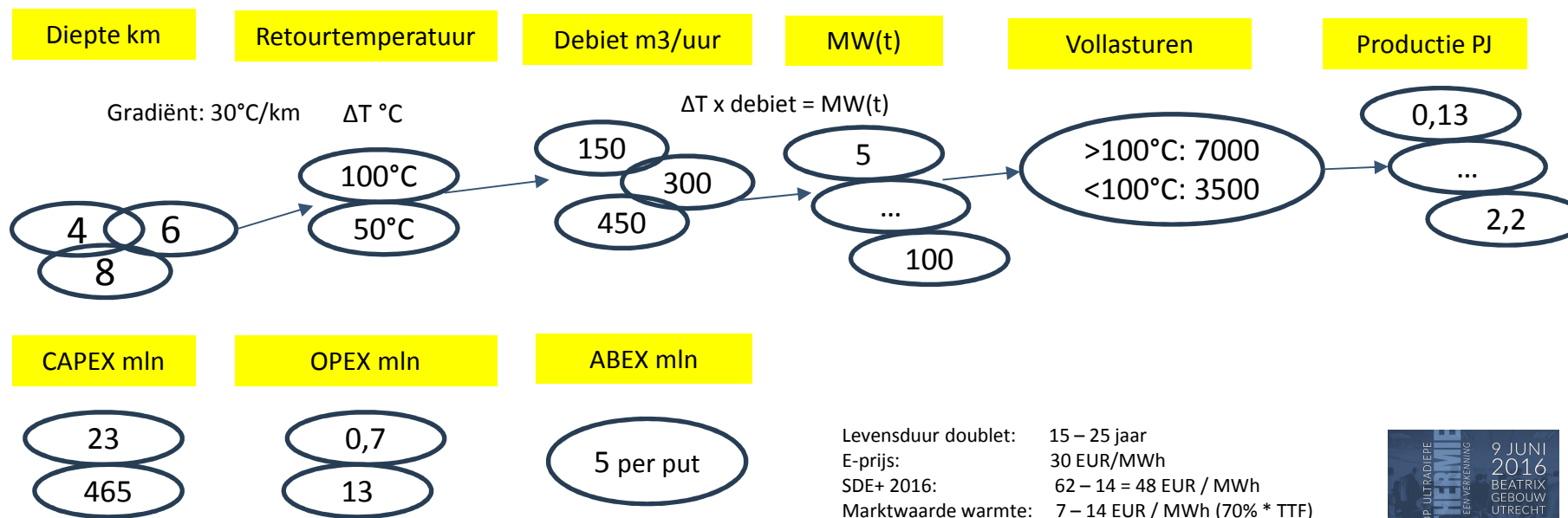
- Willen warmtehuishouding verduurzamen, zoeken match warmtebron en -vraag
- Beperkte expertise ontwikkelen ondergrond

Ondergrond operators

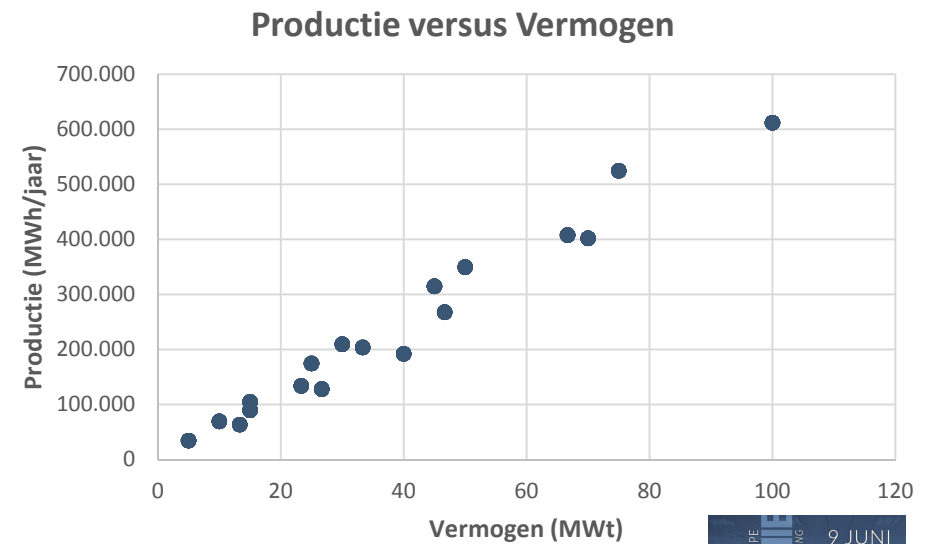
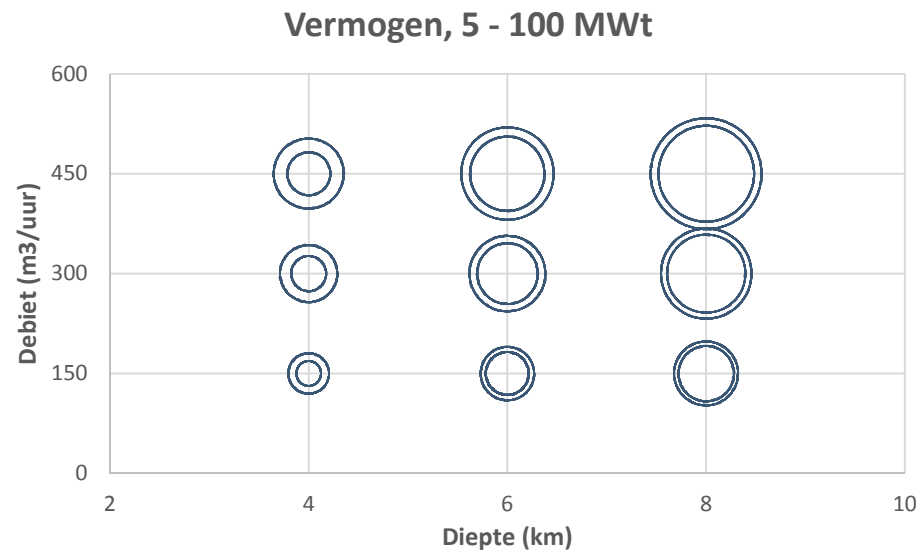
- Nog geen operator in Nederland heeft UDG ontwikkeling doorlopen

Is er een business case?

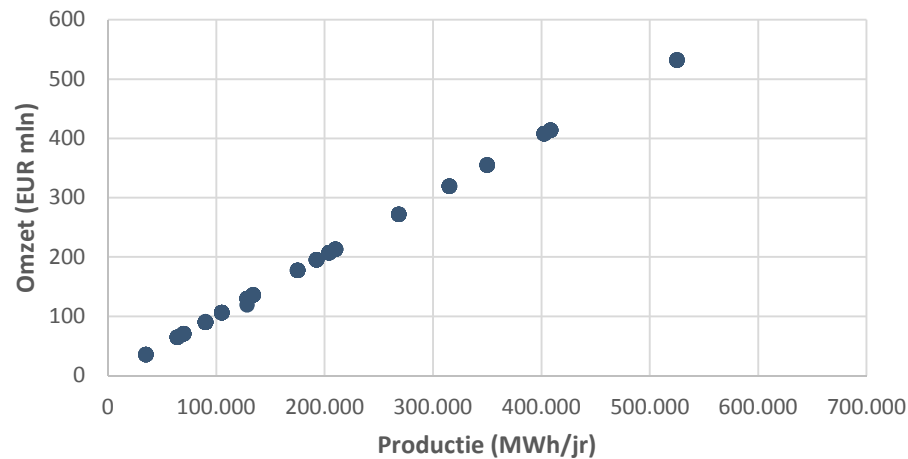

Is er een business case?

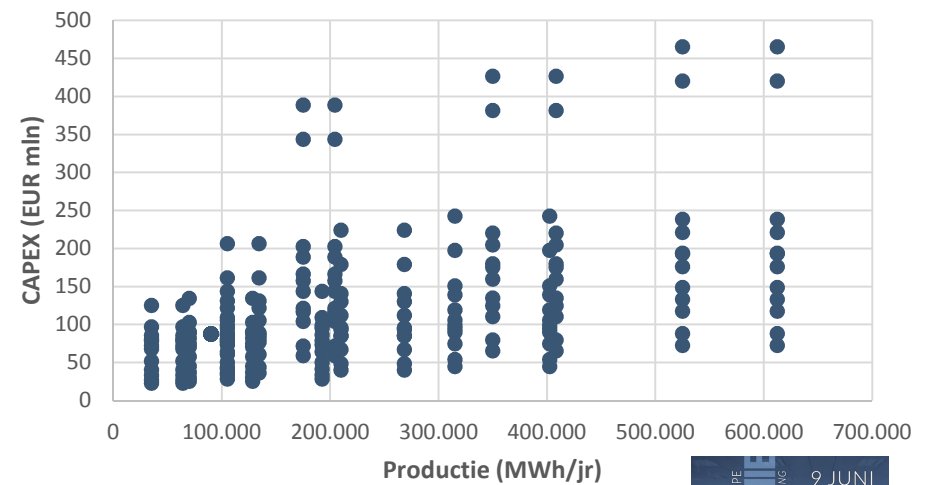

Is er een business case?

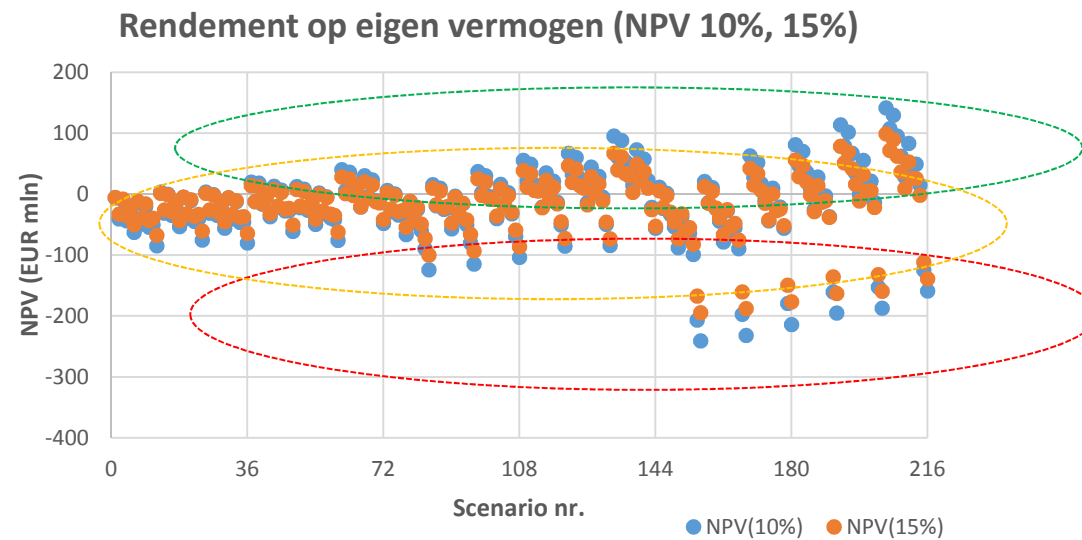
Omzet (cumulatief over looptijd) versus Productie (per jaar)

CAPEX versus Productie

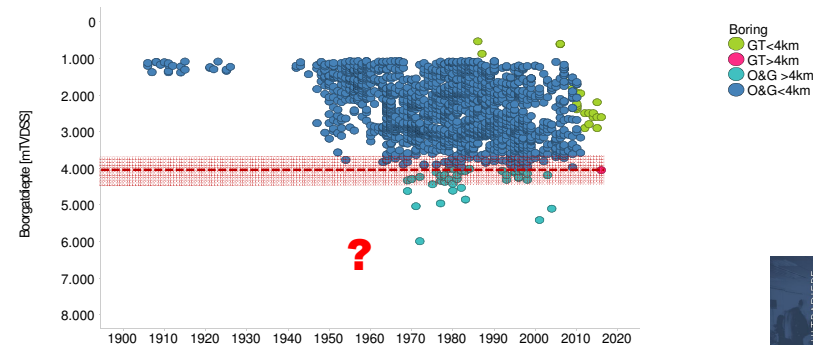
Is er een business case?

Is er een business case?

Business case **onder voorwaarden** lijkt mogelijk

- Sterke risico-reductie ondergrond nodig: debiet cruciaal
- Toepassing (nieuwe) technologie, stimuleren mogelijk nodig voor brede toepassing
- Warmtevraag en uitkoeling aanwezig
- Veilig en maatschappelijk verantwoord
- Huidige SDE+ regime @ 15% ROE

Veiligheid en verantwoord

Belangrijke aspecten

- Wetgeving (o.a. Mijnbouwwet, Wabo, BARMM)
- Veiligheid, gezondheid en milieu
- Natuurwaarden, leefbaarheid
- Seismisch risico's
- Rekening houden met gebieden voor drinkwatervoorziening
- Onder- en bovengronds ruimtebeslag
- Zekerheid warmtelevering en –afname
- ...

Betrekken omgeving

Belangrijke aspecten

- Onbekend maakt onbemind
- Zorgen en wensen NGO's, provincies, gemeenten
- Zorgen en wensen bewoners gemeenschap
- Lokale lusten en lasten
- ...

Samenvatting analyse situatie

EBN en TNO

- Aanzienlijke warmtevraag aanwezig
- Potentieel ondergrondse warmte aanwezig, maar ondergrond onbekend
 - ➔ Sterke risico-reductie ondergrond nodig
- Toepassing nieuwe (stimulatie)technologie mogelijk nodig voor brede toepassing
- Warmtevragers voor UDG ontwikkeling aanwezig, operator lijkt vooralsnog te ontbreken
- Er lijken business cases mogelijk **onder voorwaarden**
- Veilig en verantwoord
- Betrekken omgeving

Vragen?

Ontwikkeling UDG programma

Een verkenning, deel II

*Maurice Hanegraaf
Sander de Jong*

9 Juni 2016

Vooraf

Leeswijzer en disclaimer

Deze presentatie is ter voorbereiding van de workshop 'Ontwikkeling UDG programma, een verkenning' van 9 juni 2016. De inhoud betreft conceptueel materiaal bedoeld om met de deelnemers van de workshop in een open discussie te bespreken, en deze waar mogelijk aan te vullen en te verdiepen.

Aan de inhoud van deze presentatie kunnen geen rechten worden ontleend.

Inhoud

Deel I: Analyse situatie

Deel II: Voorstel ontwikkeling UDG programma

- UDG play ontwikkeling
- UDG plays
- Toepassing technologie en innovaties
- Business case
- Creëren operator(s)
- Veilig en verantwoord
- Betrekken omgeving
- Vormgeving UDG programma
- Planning

Samenvatting analyse situatie

EBN en TNO

- Aanzienlijke warmtevraag aanwezig
- Potentieel ondergrondse warmte aanwezig, maar ondergrond onbekend
 - ➔ Sterke risico-reductie ondergrond nodig
- Toepassing nieuwe (stimulatie)technologie mogelijk nodig voor brede toepassing
- Warmtevragers voor UDG ontwikkeling aanwezig, operator lijkt vooralsnog te ontbreken
- Er lijken business cases mogelijk **onder voorwaarden**
- Veilig en verantwoord
- Betrekken omgeving

Voorstel ontwikkeling UDG programma

Doel: Ontwikkelen UDG markt met economisch perspectief binnen afspraken Energieakkoord

Programmaonderdelen

- Verlagen ondergrondrisico door UDG play ontwikkeling
- Ontwikkelen business case
- Creëren een of meerdere operator(s)
- Toepassing technologie en innovaties
- Veilig en verantwoord ontwikkelen
- Betrekken omgeving

UDG play ontwikkeling

Definitie: ontwikkeling van geothermisch potentieel gebaseerd op vergelijkbare geologische omstandigheden en eigenschappen gegeven een bepaalde bovengrondse warmtevraag

Doel: zo'n groot mogelijk UDG potentieel de-risken voor vervolgp projecten

Hoe werkt het concept?

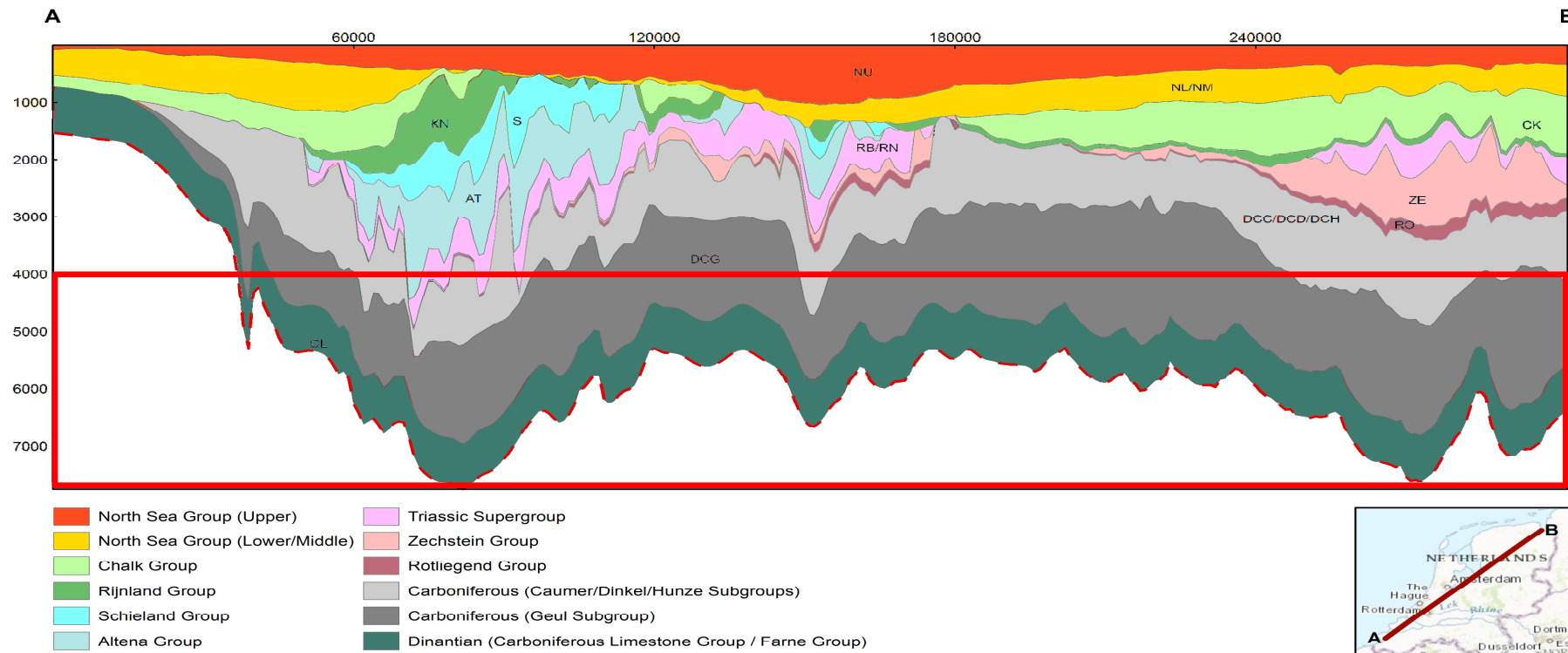
- Plays identificeren: diepte, temperatuur, doorlatendheid, debiet, omvang play
- Onzekerheden en datadichtheid identificeren
- Vergelijken met bestaande en potentiele warmtevraag
- UDG plays vergelijken
- Route play ontwikkeling definiëren: onderzoek, seismiek, interpretatie, boorprogramma

UDG plays

	Breuksystemen <i>Natuurlijk (gestimuleerd)</i>		Karst <i>Natuurlijk (gestimuleerd)</i>		Natural fractured reservoirs <i>Natuurlijk (gestimuleerd)</i>		Matrix <i>Gestimuleerd</i>	
Kalk	Dinantien	Devoon	Dinantien	Devoon	Dinantien	Devoon	Dinantien	Devoon
Zand	Trias	Rotliegend	Komt niet voor		Trias	Rotliegend	Trias	Rotliegend
	Carboon	Devoon			Carboon	Devoon	Carboon	Devoon
Klei	Carboon	Dinantien			Carboon	Dinantien	Carboon	Dinantien
	Devoon				Devoon		Devoon	

UDG plays

UDG plays

UDG plays vergeleken

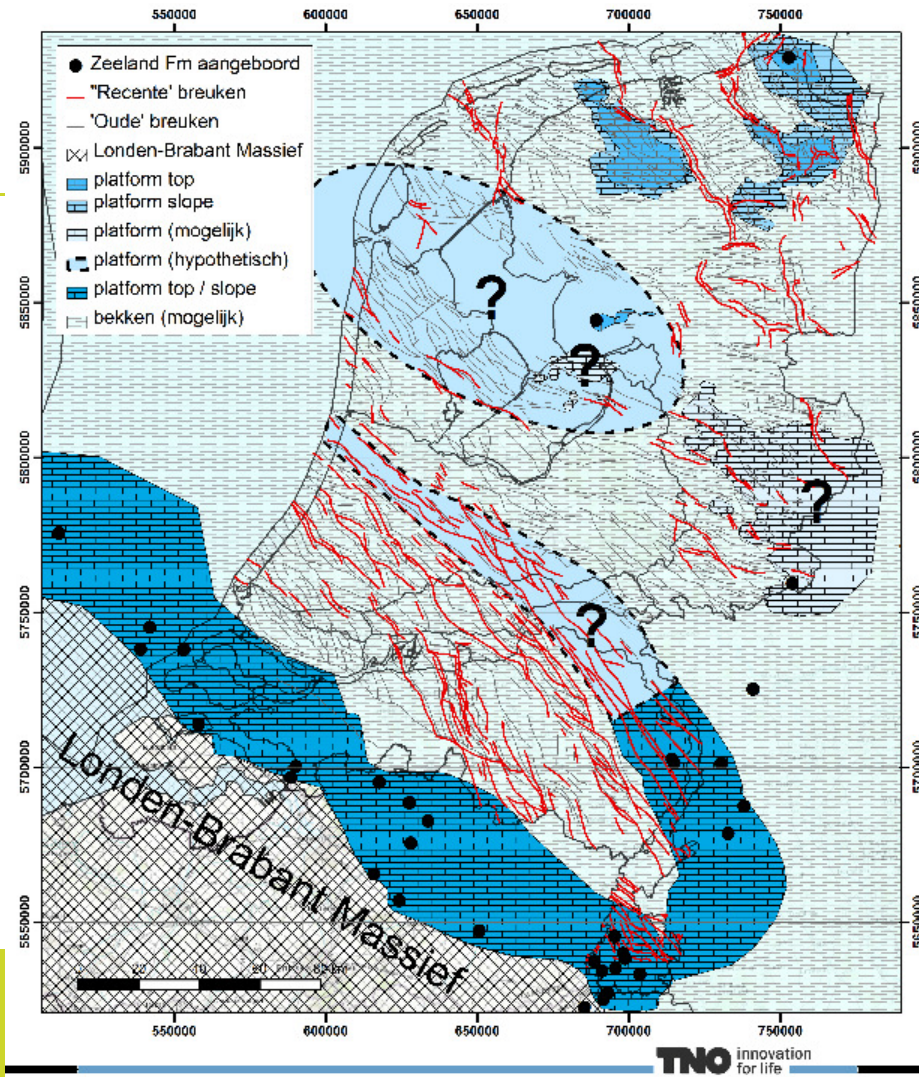
	Dinantien	Rotliegend	Trias	Carboon zand	Devoon
Temperatuur	Hoog	Middel	Middel	Hoog	Hoog
Omvang play	Groot	Beperkt	Beperkt	Onbekend	Onbekend
Doorlatendheid	Mogelijk	Mogelijk	Mogelijk	Onbekend	Onbekend
Ondergrondkennis	Beperkt	Bekend	Bekend	Beperkt	Onbekend
Match warmtevraag	Breed aanwezig	Aanwezig	Aanwezig	Onbekend	Onbekend

UDG plays

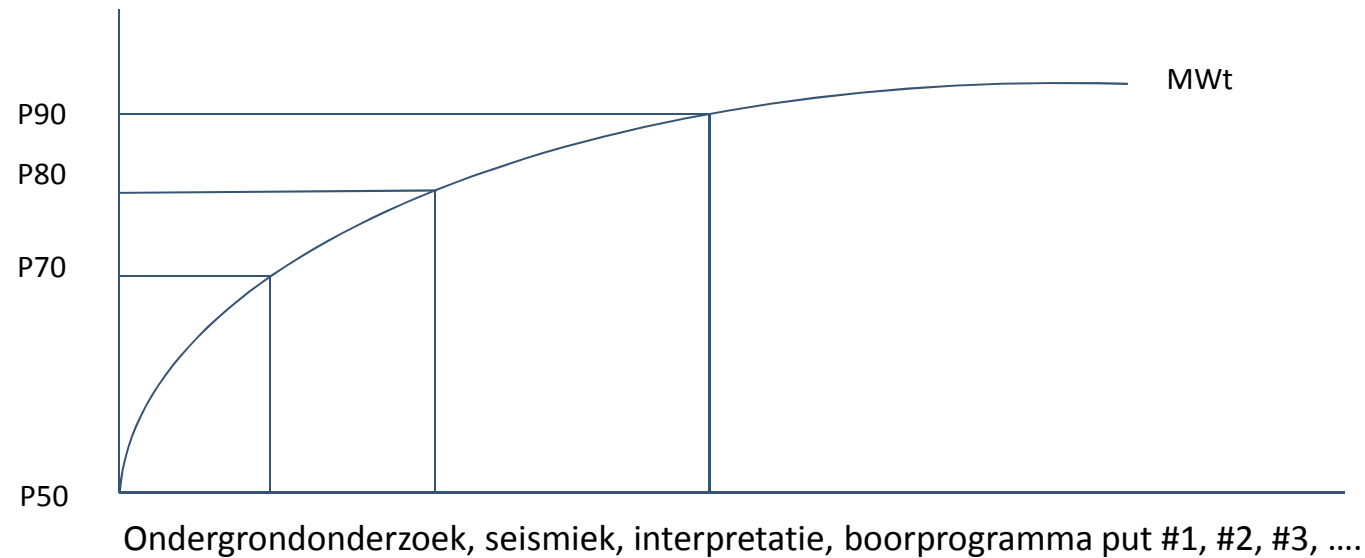
Dinantien

- Breuk
- Karst
- Natural fractured reservoirs
- Matrix
- Match warmtevraag

Toepassing technologie en innovaties

UDG play ontwikkeling: ondergrondprogramma

Toepassing technologie en innovaties

Ondergrondrisico verkleinen

- Seismische data acquisitie, interpretatie (2D, 3D)
- Verdieping data, kennisopbouw geïdentificeerde plays
- Exploratieboringen (loggen, kernen, testen, ...)

Optimalisatie putontwerp, boorkosten, reservoir management

- Putontwerpen, boortechnologie, innovaties
- Verdiepen kennis mogelijkheden stimulatietechnologie
- Verdiepen kennis reservoir management, data-acquisitieprogramma, meet- en regelprotocollen

Toepassing technologie en innovaties

Mogelijke stimulatietechnieken

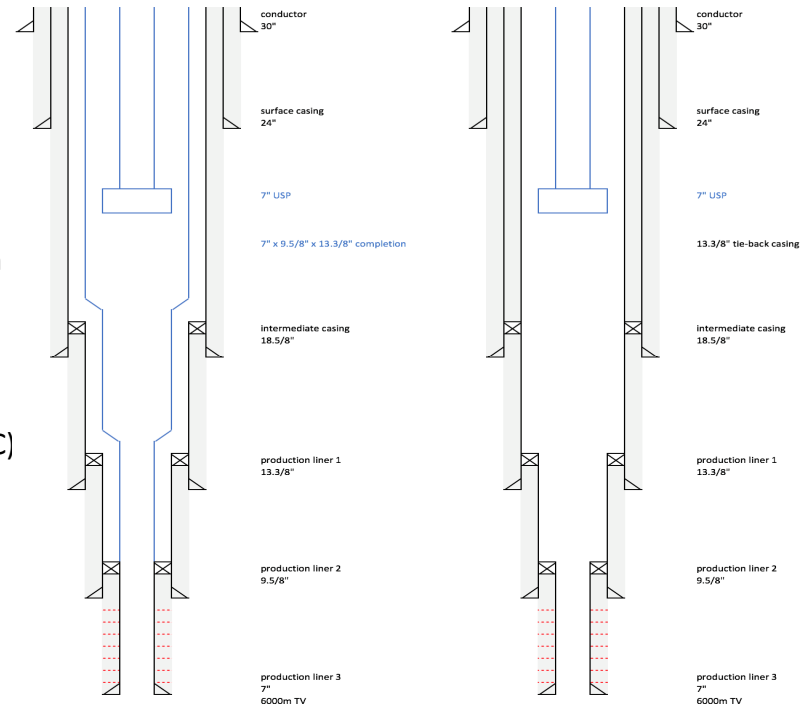
	Karst	Breuk	Natural fractured reservoirs I	Natural fractured reservoirs II	Poreuze matrix	Tight matrix
Permeabiliteit	100 – 1000 mD	100 – 1000 mD	0.01 – 1000 mD	< 0.01 mD	1 – 20 mD	< 0.01 mD
Stimulatietechniek	Zuur	-	Hydraulisch	Hydraulisch	Proppant	Proppant
Doel stimulatie	Verbinden	-	Verbinden	Creëren	PI/II Verhoging	Creëren
Haalbaar debiet	-	-	90 m3/h, mogelijk meer	180 m3/h (20 fracs)	270 m3/h bij 10 mD met 3 fracs	60 m3/h, triplet met 20 fracs
Kosten (EUR mln)	0,1	-	0,1 – 0,5	0,5 - 5	0,7 – 1,3 per frac	20 fracs 20

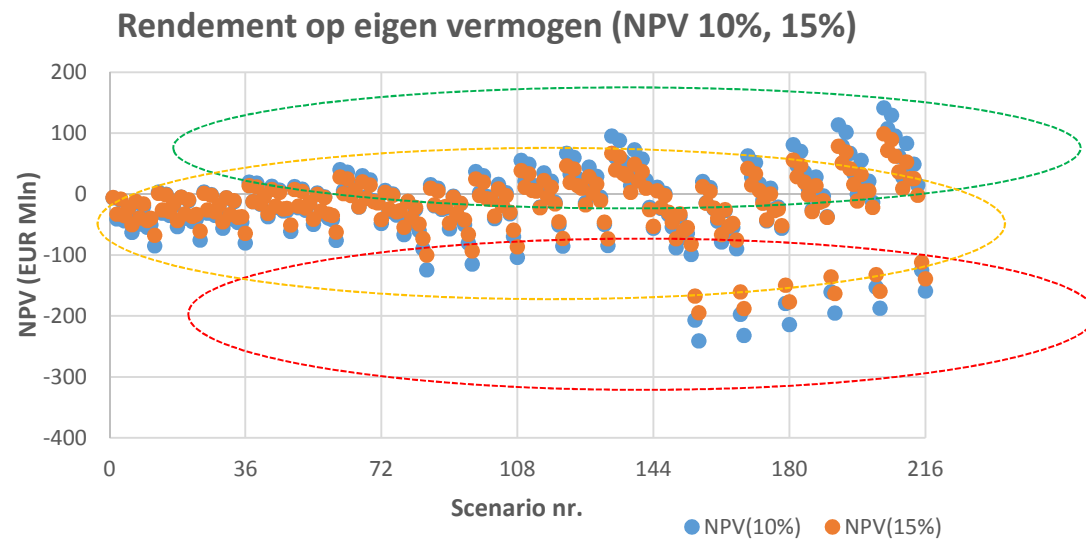
Toepassing technologie en innovaties

Mogelijke putontwerpen

- 5-6 km TV putprofiel
- 8 km met 1 – 3 km horizontaal onbekend terrein
- 7" reservoir liner (eventueel 5")
 - Cemented & perforated (stimuleren)
 - Slotted / WWS / alt.
- ESP in 13.5/8" op circa 1200m (max temp: 250°C)
- Produceren door tubing of casing met tie-back
 - Putintegriteit
 - Corrosiebescherming
 - Levensduur
- J-shape, horizontaal, triplet

Business case

Dinantien

- Karst
- Breuk
- Natural fractured reservoir
- Poreuze matrix
- Tight matrix

Creëren operator(s)

Kandidaten

- Warmtevragers, warmte(netwerk)bedrijven
- 'Gewone' geothermiebedrijven, buitenlandse geothermiebedrijven, olie- en gasbedrijven, mogelijk EBN, investeerders

Kwalificaties

- Vereisten Mijnbouwwetgeving, toezichthouder SodM, Provincie
- Kennis en expertise ondergrond, voldoende kapitaalskrachtig
- Zekerheid warmte-afname

Creëren operator(s)

UDG Operator(s) JV

UDG als kernactiviteit

- 'Gewone' geothermie bedrijven, buitenlandse geothermiebedrijven, olie- en gasbedrijven, investeerders

UDG voor lokale warmtevoorziening

- Lokale warmtevragers
- Warmtebedrijven en netbeheerders
- Provincie, gemeenten

Non-operator (EBN)

Wellicht deelname 0-50% op commerciële basis, afhankelijk van benodigd risicodragend kapitaal

EZ

*SDE+
Wellicht bijdrage
UDG programma*

Contractors, consultants

Project 1

Project 2

Project 3

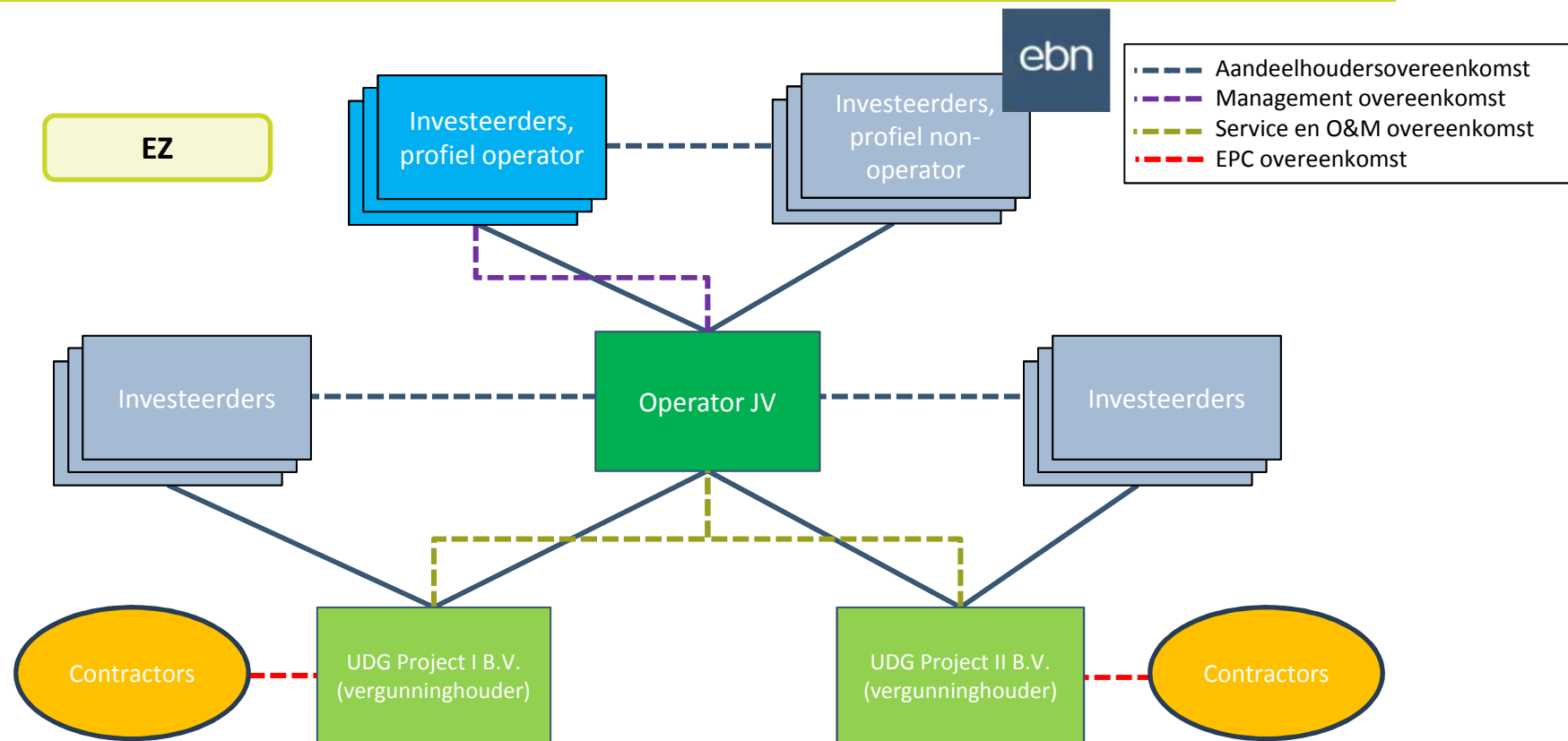
Project 4

Project 5

Project 6

Creëren operator(s)

Veilig en verantwoord

Veilig en verantwoord

- Risico's ondergrond en bovengrond benoemen en adresseren
 - Bijvoorbeeld over seismiciteit, stimulatie en leveringszekerheid warmte
- Integraal onderdeel UDG programma
- Wettelijke, beleids- en maatschappelijke kaders
- Afstemming met vergunningverlener (EZ), toezichthouder (SodM) en betrekken omgeving

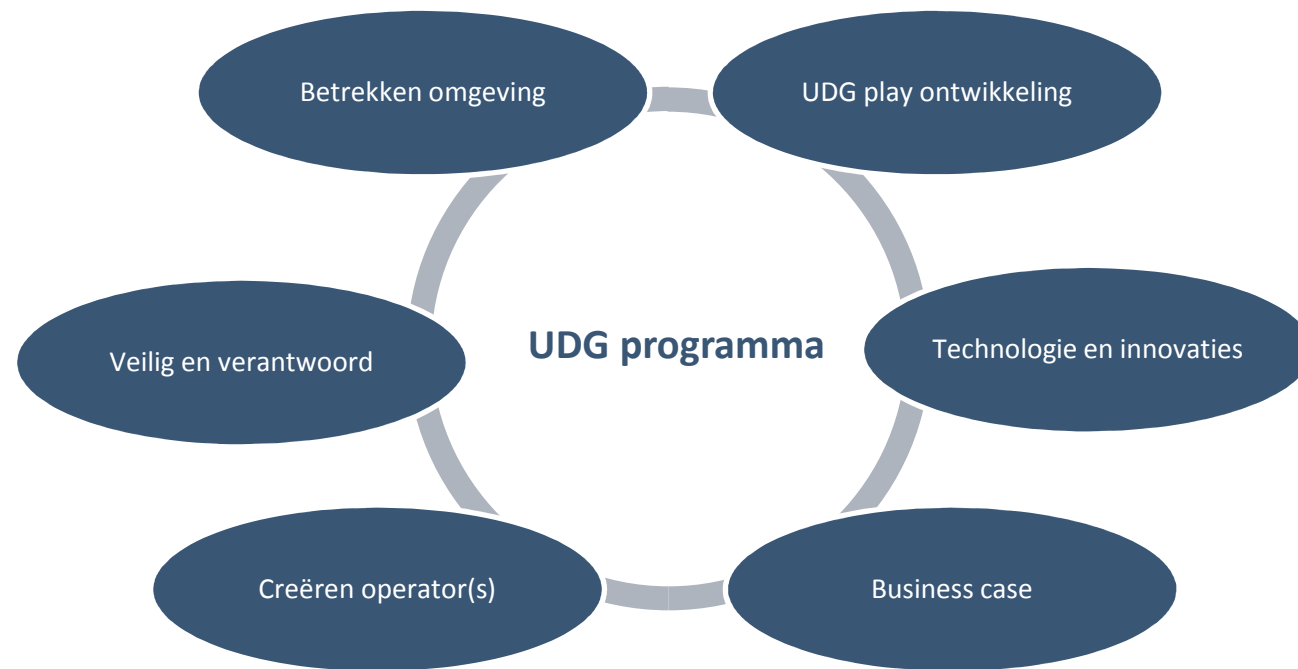
Betrekken omgeving

Betrekken omgeving

- Alle partijen betrekken zoals NGOs, IPO, VNG
- In de concrete projectruimte ook de leefgemeenschap en bewoners
- Dialoog, transparantie, begripsvorming
- Vragen, zorgen, wensen, mogelijkheden meenemen in ontwikkeling programma
- Voortdurend en vanaf allereerste begin
- Ondermeer via workshops en gesprekken

Samenhang

Vormgeving UDG programma

Wie

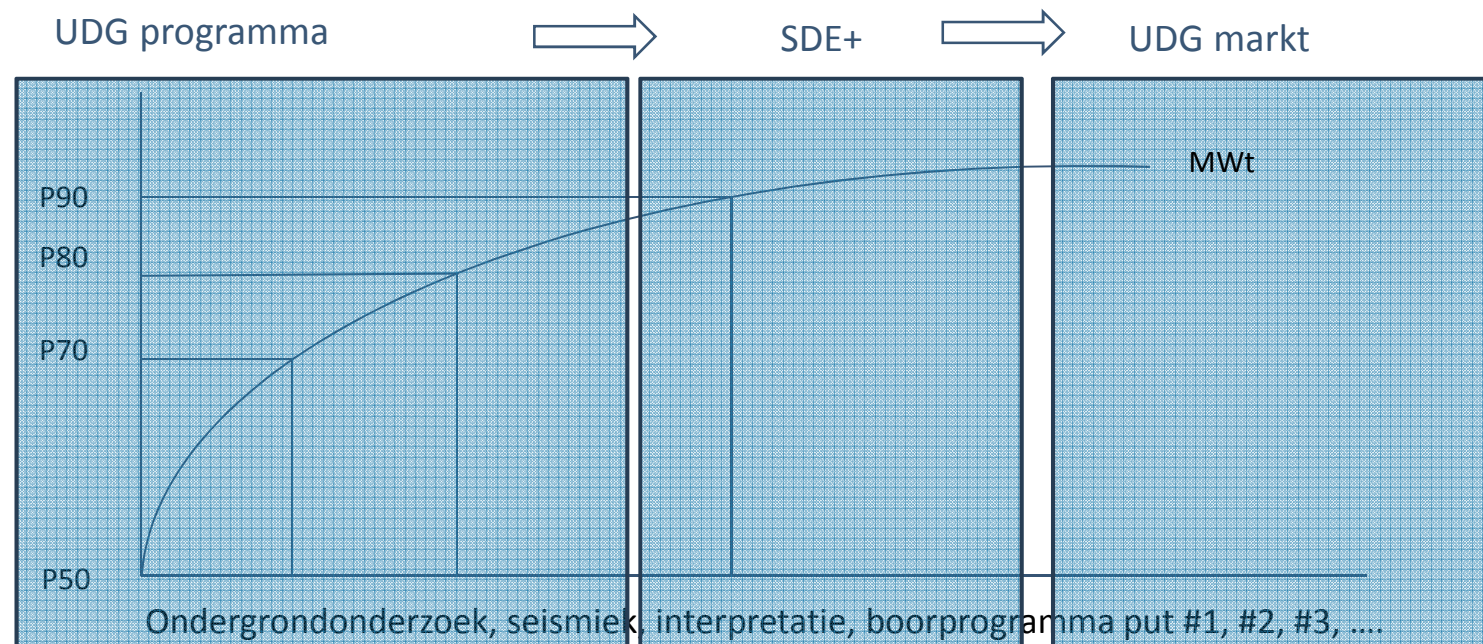
- Marktpartijen: Operators, warmtevragers, andere investeerders
- Het Ministerie van Economische Zaken, EBN, TNO

Wat

- Gezamenlijk ontwikkeld UDG programma
- Financiering stapsgewijs: van vooronderzoek tot en met boorprogramma
- Commitment stapsgewijs, afhankelijk voorwaarden programma
- Verdeling commitment onderwerp van analyse en gesprek
- Open instapmodel: later in proces kunnen partijen onder voorwaarden aansluiten
- Voorwaarden: open source, non-discriminatoir, niet marktverstrend

Vormgeving programma

Planning

Fase I: Voorbereiding, ontwikkeling UDG programma

- Workshops
- Ontwikkeling UDG programma
- Voorleggen voorstel UDG programma aan Minister (doel: September)

Fase II: Doorontwikkeling UDG programma en commitment

- Verdieping onderzoek, haalbaarheid, voorwaarden vervullen, commitment UDG programma

2017-2023: Uitvoering ontwerpfase, haalbaarheid business cases en boorprogramma

- Oprichting operator(s) JV, vooronderzoeksprogramma, uitvoering boorprogramma

Vragen?

UDG play ontwikkeling

*Thijs Boxem
Nora Heijnen*

9 Juni 2016

Vooraf

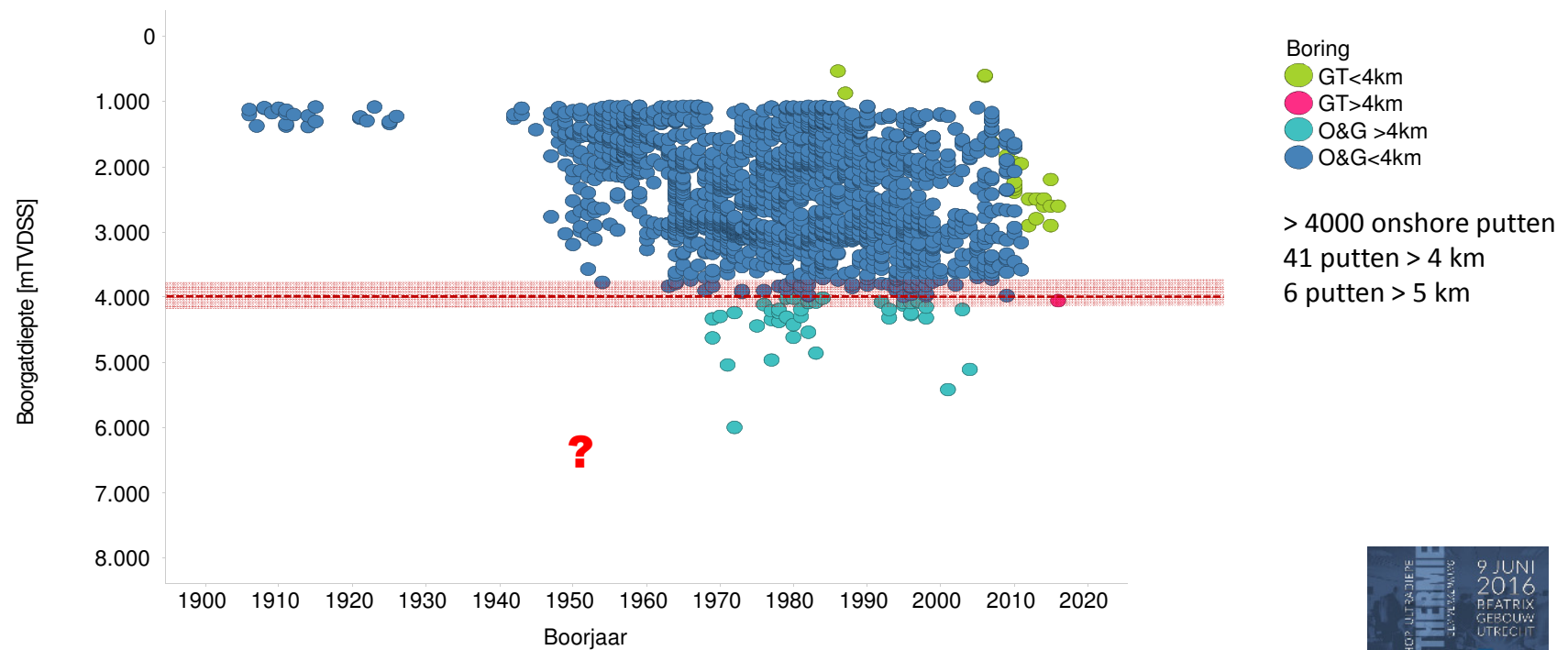
Leeswijzer en disclaimer

Deze presentatie was een onderdeel van de workshop 'Ontwikkeling UDG programma, een verkenning' van 9 juni 2016. De inhoud betreft conceptueel materiaal die was bedoeld om met de deelnemers van de workshop in een open discussie te bespreken, en deze waar mogelijk aan te vullen en te verdiepen.

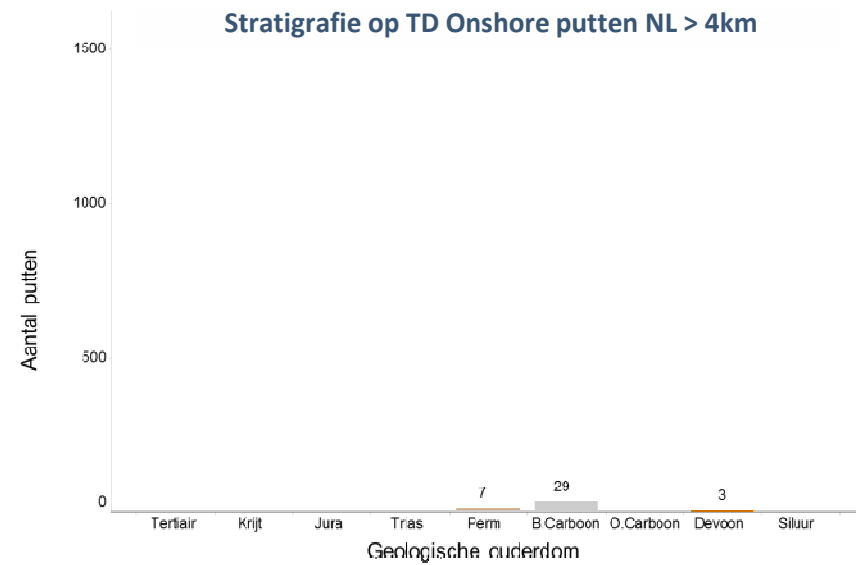
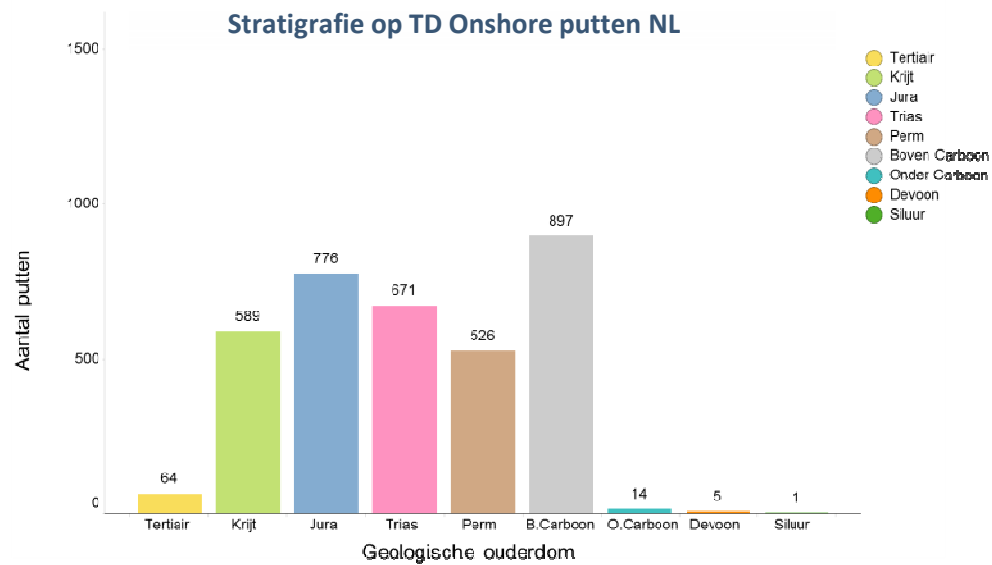
Aan de inhoud van deze presentatie kunnen geen rechten worden ontleend.

UDG ondergrond onbekend

Data is schaars

UDG play ontwikkeling

Definitie: ontwikkeling van geothermisch potentieel gebaseerd op vergelijkbare geologische omstandigheden en eigenschappen gegeven een bepaalde bovengrondse warmtevraag

Doel: zo'n groot mogelijk UDG potentieel de-risken voor vervolgprojecten

Hoe werkt het concept?

- Plays identificeren: diepte, temperatuur, doorlatendheid, debiet, omvang play
- Onzekerheden en datadichtheid identificeren
- Vergelijken met bestaande en potentiele warmtevraag
- UDG plays vergelijken
- Route play ontwikkeling: onderzoek, seismiek, interpretatie, boorprogramma

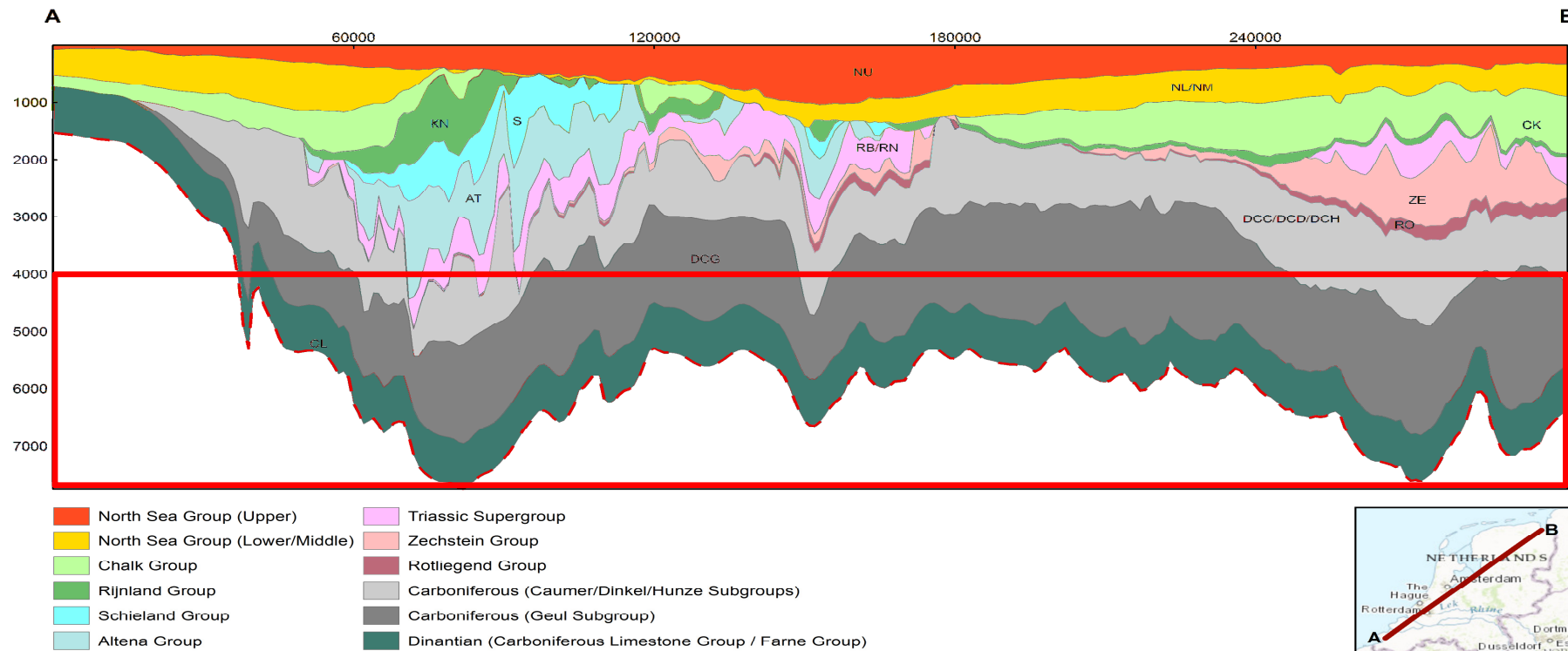
Voor een UDG project

UDG voorziet in een duurzame energiebehoefte, daarom zoeken we

De optimale temperatuur,
met voldoende flow,
tegen zo laag mogelijke kosten.

Ultradiepe ondergrond van Nederland

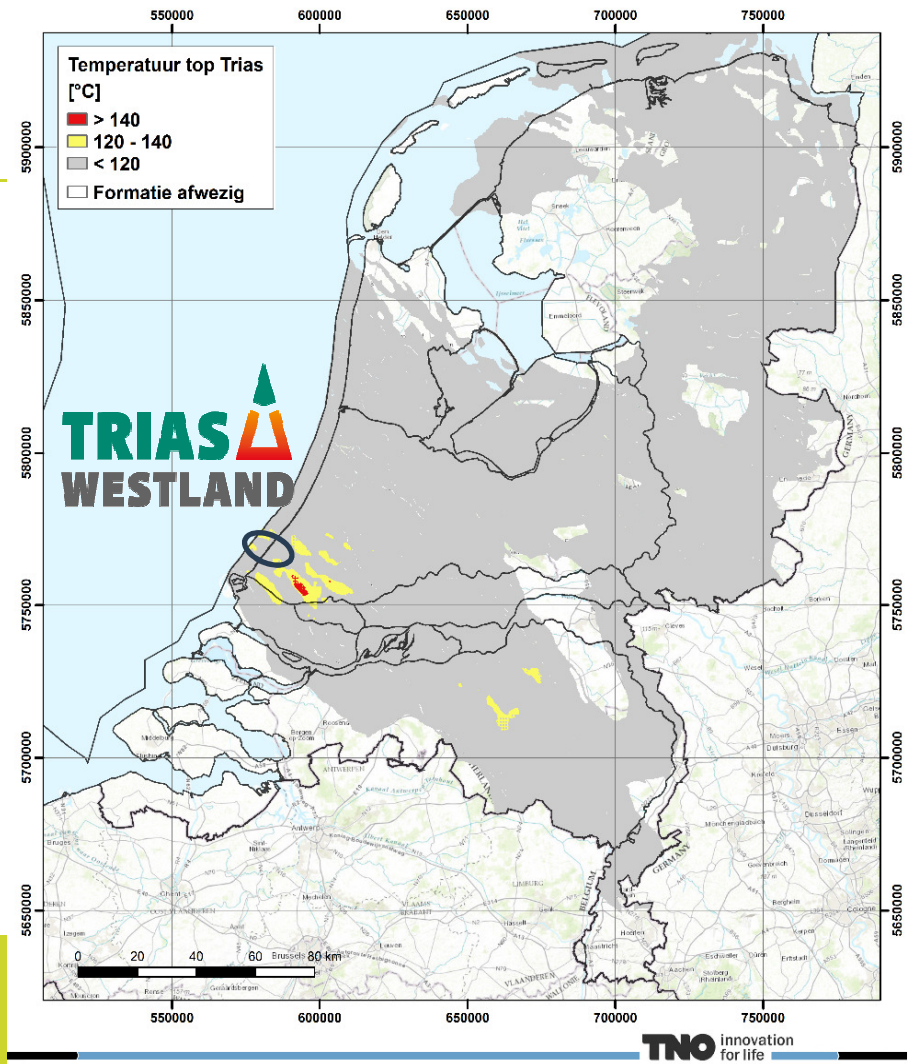
UDG plays

	Breuksystemen <i>Natuurlijk (gestimuleerd)</i>		Karst <i>Natuurlijk (gestimuleerd)</i>		Natural fractured reservoirs <i>Natuurlijk (gestimuleerd)</i>		Matrix <i>Gestimuleerd</i>	
Kalk	Dinantien	Devoon	Dinantien	Devoon	Dinantien	Devoon	Dinantien	Devoon
Zand	Trias	Rotliegend	Komt niet voor		Trias	Rotliegend	Trias	Rotliegend
	Carboon	Devoon			Carboon	Devoon	Carboon	Devoon
Klei	Carboon	Dinantien			Carboon	Dinantien	Carboon	Dinantien
	Devoon				Devoon		Devoon	

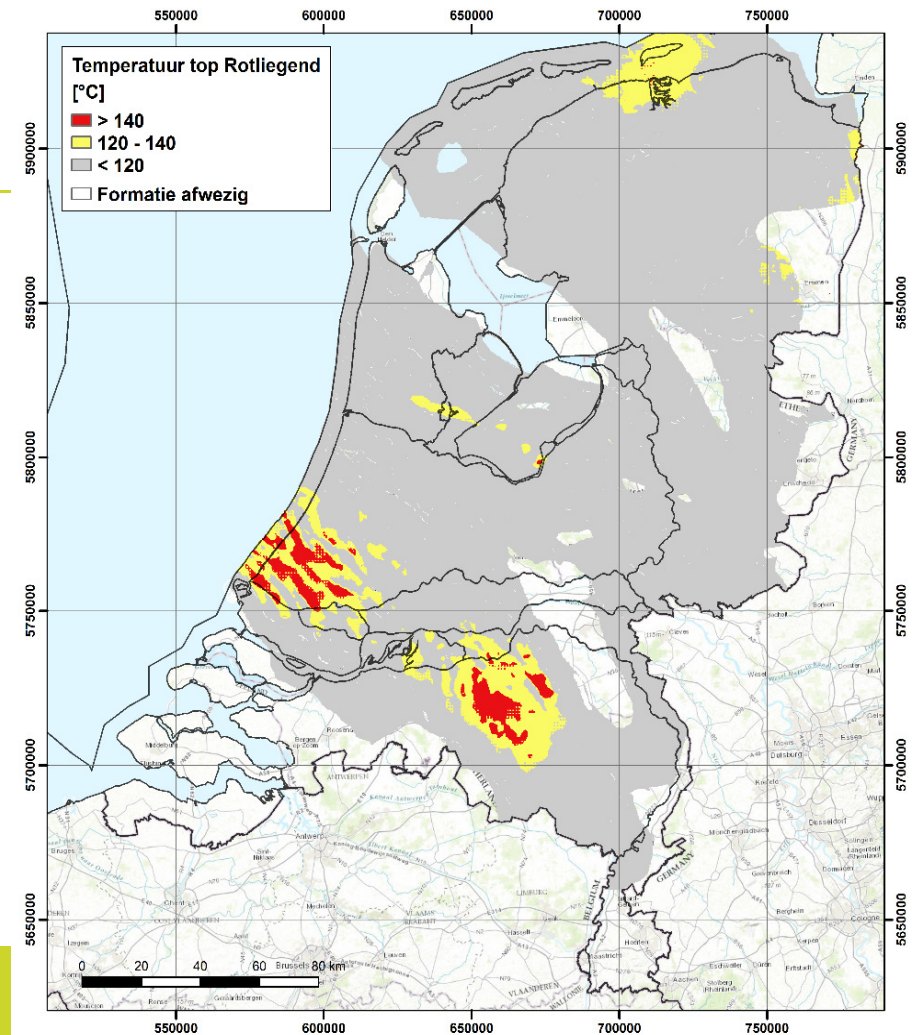
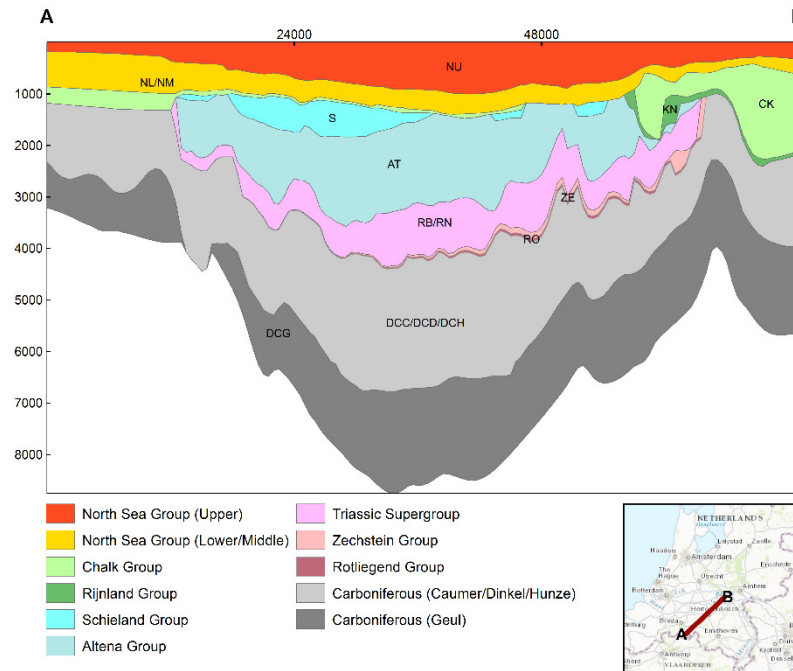
VAN 'JONG' NAAR OUD

Trias play

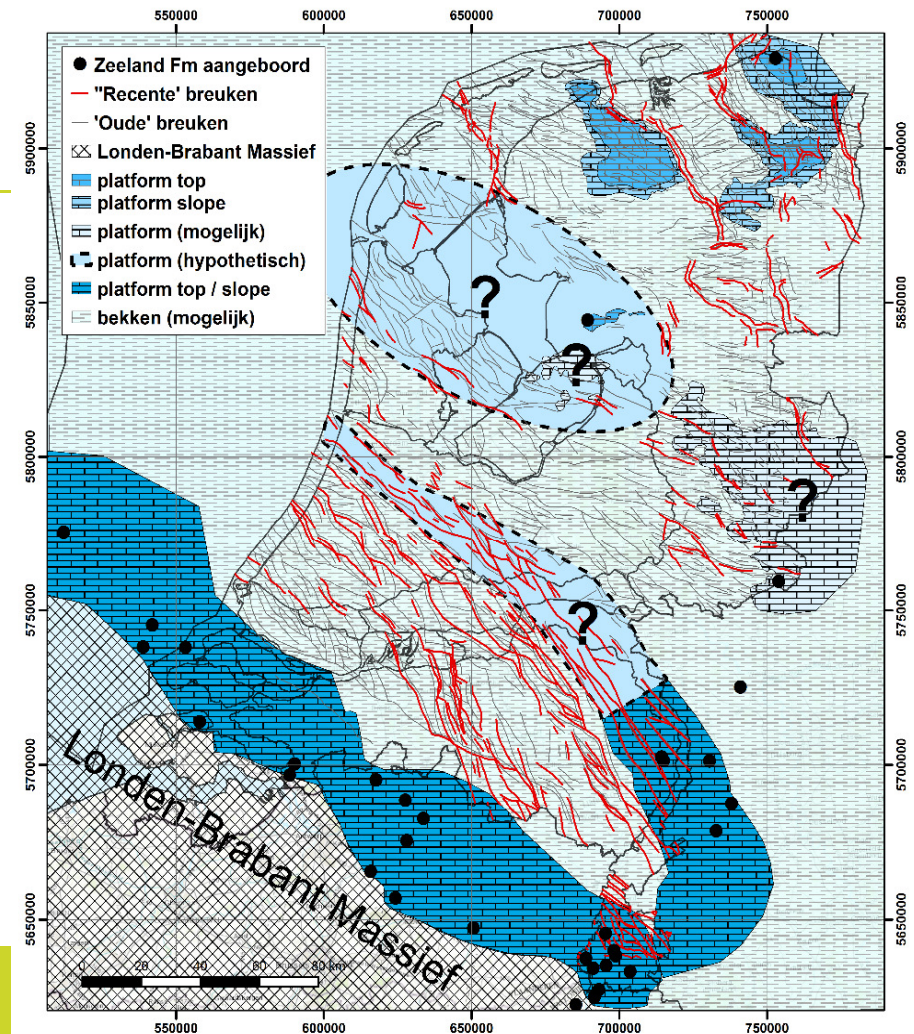
Rotliegend play

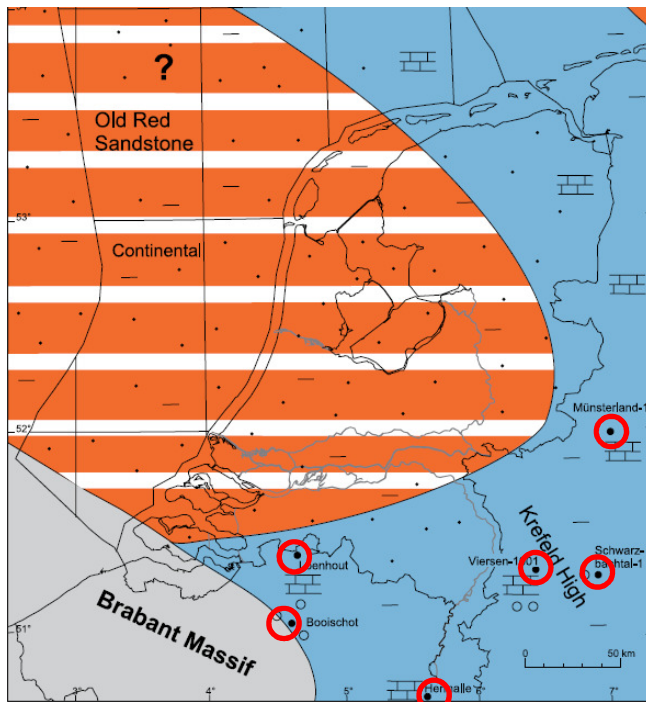
Dinantien play

Breed arsenaal aan play types

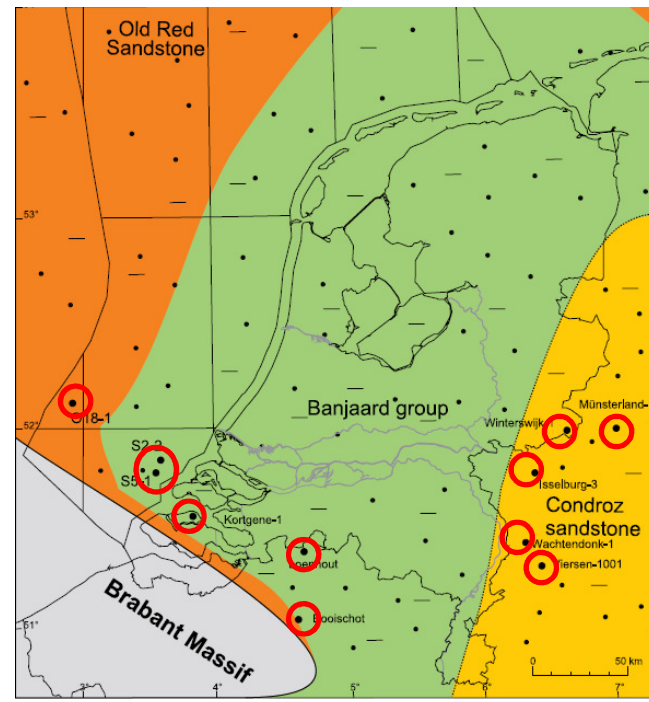
- Breuk
- Karst
- Natural fractured reservoirs
- Matrix
- Match warmtevraag belangrijk

Devoon plays

Middel – vroeg Laat Devoon

Laat Devoon

Geluk et al. (2007)

UDG plays

UDG plays vergeleken

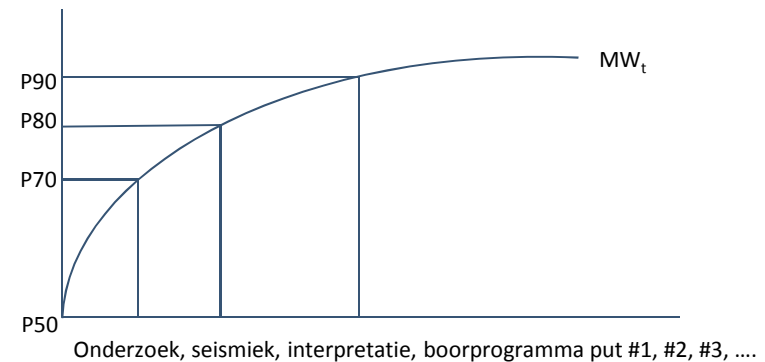
	Dinantien	Rotliegend	Trias	Carboon zand	Devoon
Temperatuur	Hoog	Middel	Middel	Hoog	Hoog
Omvang play	Groot	Beperkt	Beperkt	Onbekend	Onbekend
Doorlatendheid	Mogelijk	Mogelijk	Mogelijk	Onbekend	Onbekend
Ondergrondkennis	Beperkt	Bekend	Bekend	Beperkt	Onbekend
Match warmtevraag	Breed aanwezig	Aanwezig	Aanwezig	Onbekend	Onbekend

Toepassing technologie en innovaties

Ondergrond kennis vergroten en risico verkleinen

- Seismische data acquisitie, interpretatie (2D, 3D)
- Verdieping data, kennisopbouw geïdentificeerde plays
- Exploratieboringen (loggen, kernen, testen, ...)

Optimalisatie putontwerp, boorkosten, reservoir management

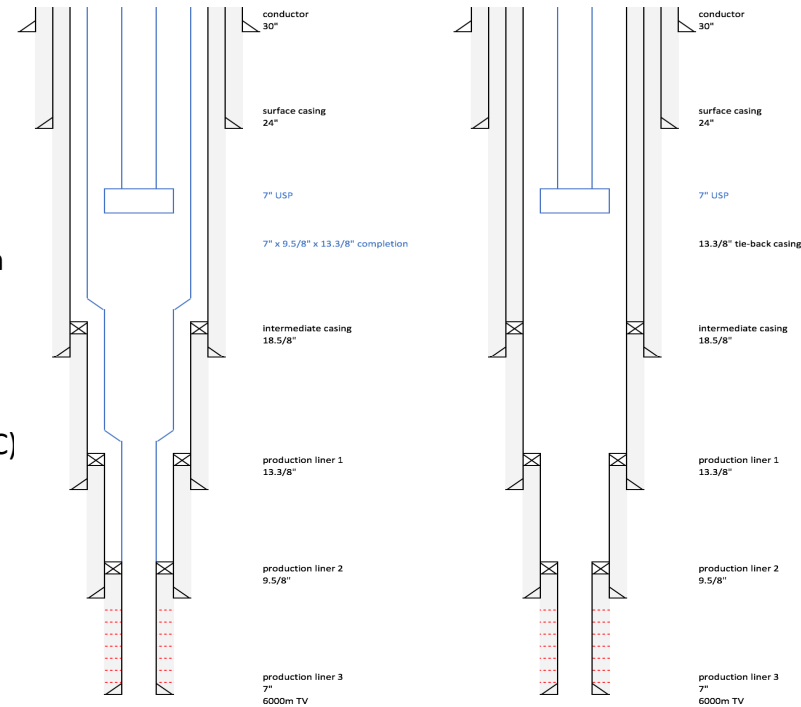
- Putontwerpen, boortechnologie, innovaties
- Verdiepen kennis mogelijkheden stimulatietechnologie
- Verdiepen kennis reservoir management, data-acquisitieprogramma, meet- en regelprotocollen

Toepassing technologie en innovaties

Mogelijke putontwerpen

- 5-6 km TV putprofiel
- 8 km met 1 – 3 km horizontaal onbekend terrein
- 7" reservoir liner (eventueel 5")
 - Cemented & perforated (stimuleren)
 - Slotted / WWS / alt.
- ESP in 13.5/8" op circa 1200m (max temp: 250°C)
- Producieren door tubing of casing met tie-back
 - Putintegriteit
 - Corrosiebescherming
 - Levensduur
- J-shape, horizontaal, triplet

Toepassing technologie en innovaties

Mogelijke stimulatietechnieken

	Karst	Breuk	Natural fractured reservoirs I	Natural fractured reservoirs II	Poreuze matrix	Tight matrix
Permeabiliteit	100 – 1000 mD	100 – 1000 mD	0.01 – 1000 mD	< 0.01 mD	6 – 20 mD	< 0.01 mD
Stimulatietechniek	Zuur	Zuur	Hydraulisch	Hydraulisch	Proppant	Proppant
Doel stimulatie	Verbinden	Verbinden	Verbinden	Creëren	PI/II Verhoging	Creëren
Haalbaar debiet	150 – 450 m3/h	150 – 300 m3/h	90 m3/h en hoger (tot 300 m3/h)	180 m3/h (20 fracs)	150 – 450 m3/h doublet met 6 fracs	60 - 180m3/h triplet met 20 fracs
horizontale sectie (km)	0	0	0-3	1-3	0-3	3
Kosten (€ mln)	0,1	0,1	0,5-5	5	15	45

Thema's innovatie

1. Ondergrond karakterisatie
2. Boor- en stimulatietechnieken
3. Optimalisatie en monitoring
4. Risicobeheersing
5. Maatschappelijk draagvlak, participatie
6. Systeemintegratie

EU project	UDG relevantie	NL partners
IMAGE	1	TNO, UU, TUD
DESTRESS	2,3,4,5	TNO, TUD, Trias Westland
SURE	2,3	TNO, TUD, coil services, ECW
GEOWELL	2,3	TNO, TUD, AQUIT, Wijnen, ECW

Vragen?

Back up slides

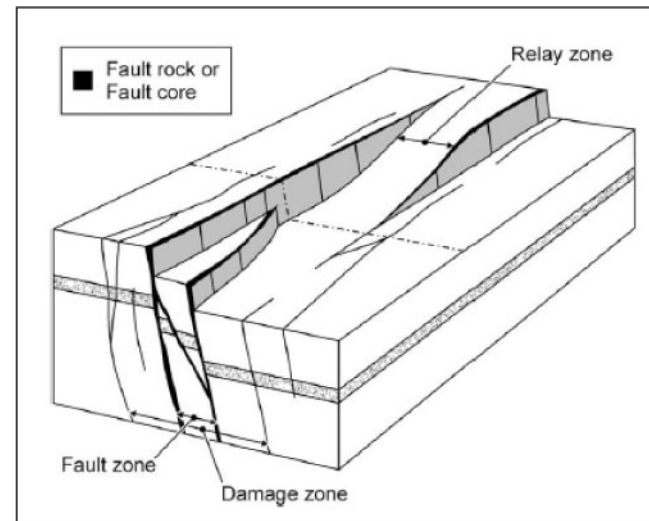
UDG plays

Natural fractures

Geen verplaatsing

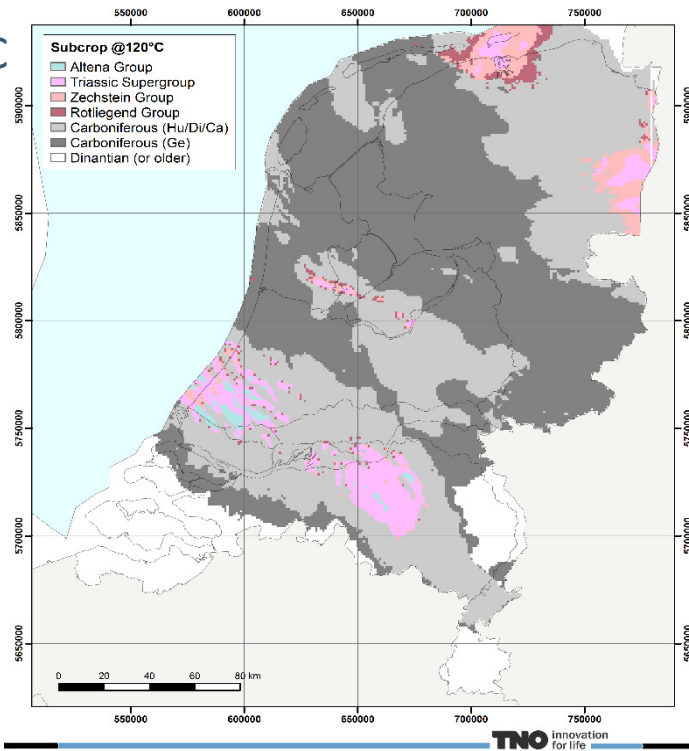
Breuksystemen

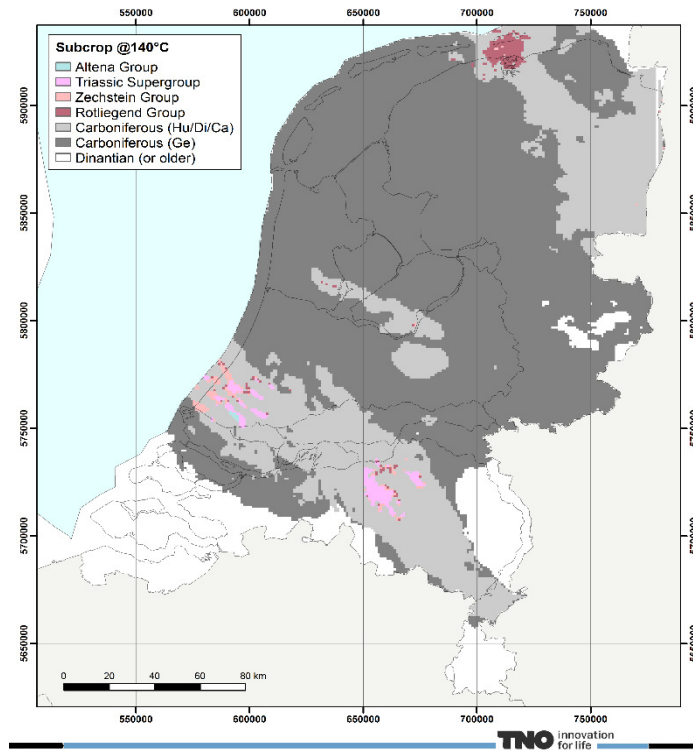
Wel verplaatsing

Subcrop kaarten

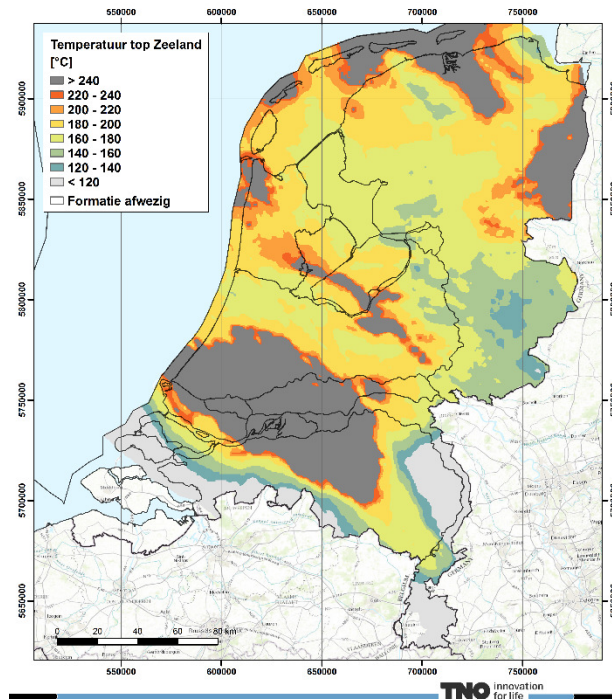
120 °C

140 °C

Temperatuur top Dinantien

Play ontwikkeling fase 1

Verkennen UDG play

- Niveau leercurve: play

Stappen:

1. Inventarisatie kennis Dinantien en opstellen referentiemodel
2. Identificeren lacunes, strategisch ontbrekende data/seismiek invullen
3. Verbeteren/updates referentiemodel

Play ontwikkeling fase 2

Eigenschappen geothermiebron

- Niveau leercurve: play en project

Stappen:

1. Temperatuur
2. Doorlatendheid
3. Stimulatie
4. Optimale locatieselectie
5. Bepalen van het temperatuur-diepte optimum met daarbij de uitstralingspotentie voor de leercurve van de play

Play ontwikkeling fase 3

Optimalisatie ontwikkelscenario's

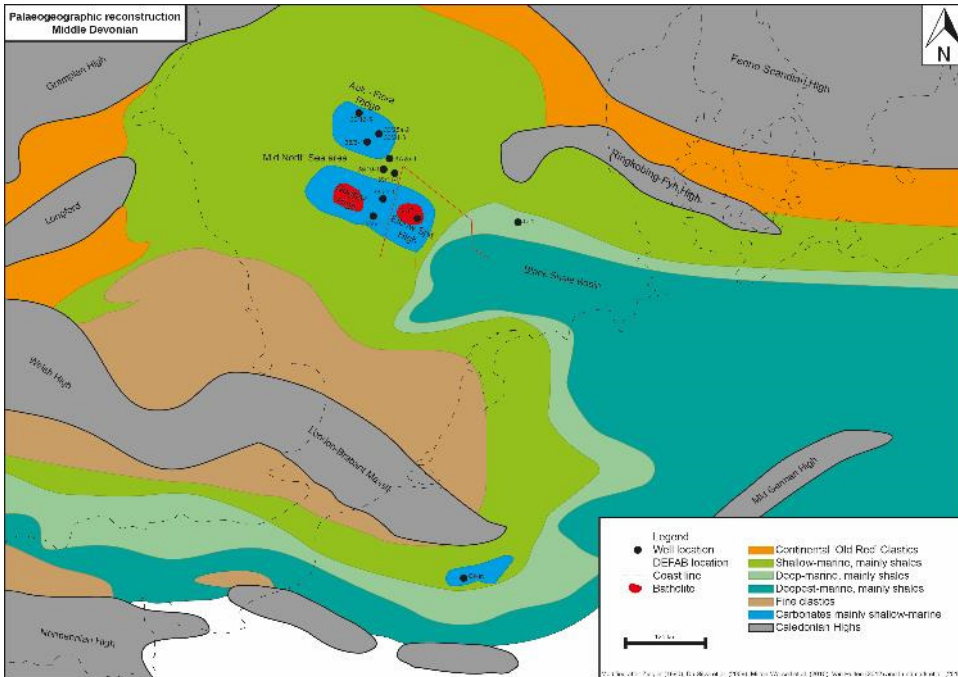
- Niveau leercurve: project

Stappen:

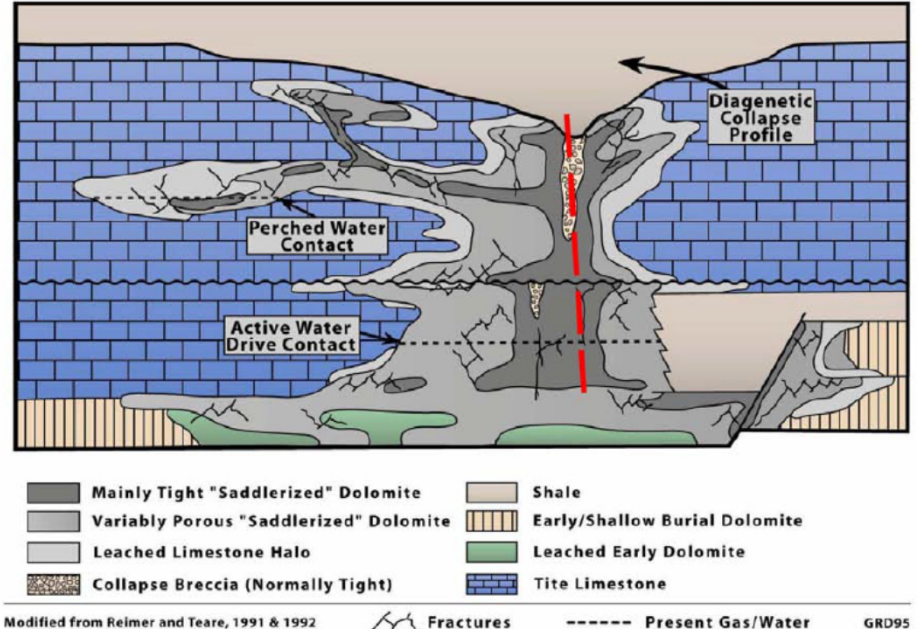
1. verdieping fase 2 voor specifieke locatie
2. Boorontwerp
3. Stimulatie ontwerp
4. Boren
5. Terugkoppeling lessen, data en kennis voor aanscherping andere projecten

Verbreiding Mid-Laat Devoon Carbonaten

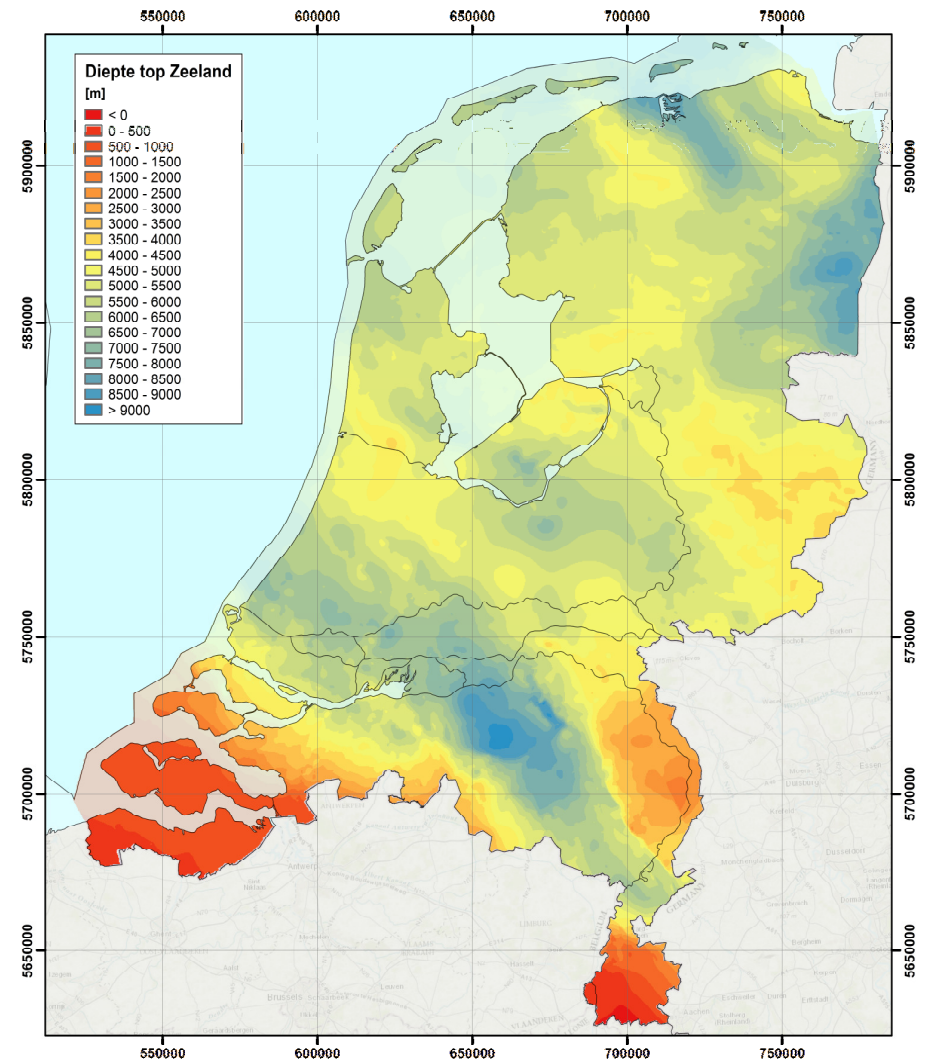
Paleogeographic reconstruction Middle Devonian, De Jong et al. (2016)

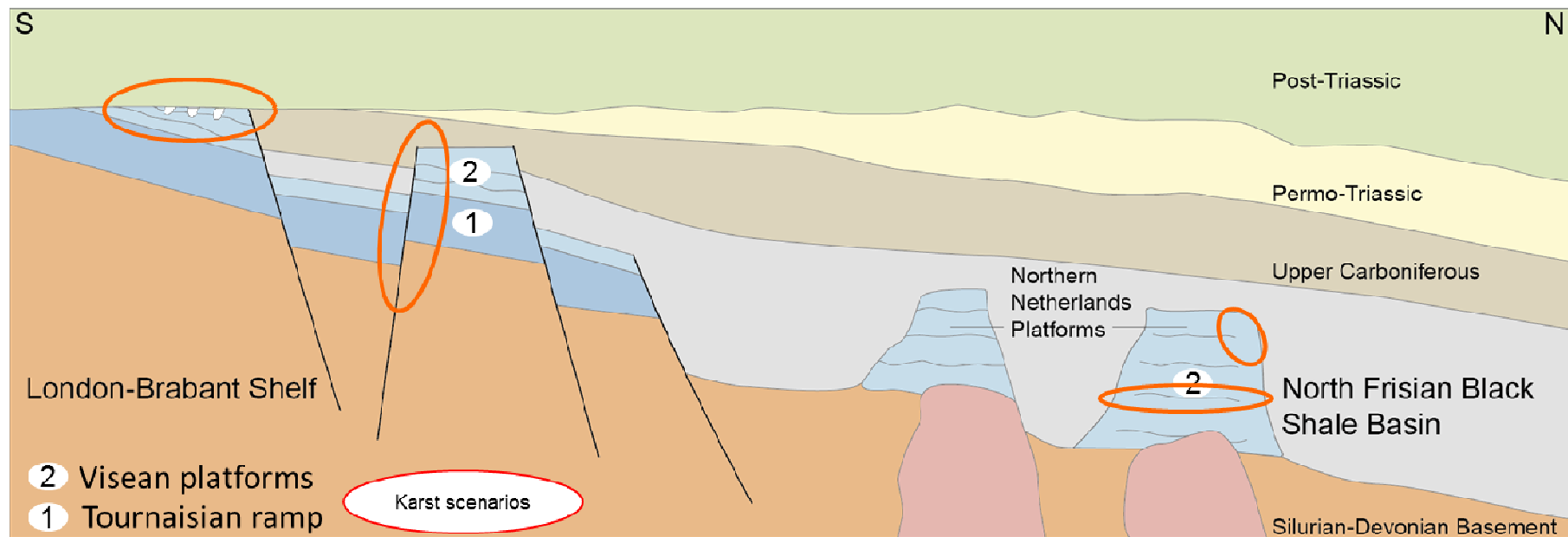
Grammer et al (2010), Devonian Slave Point reservoir Canada

TOP Dinantian diepte

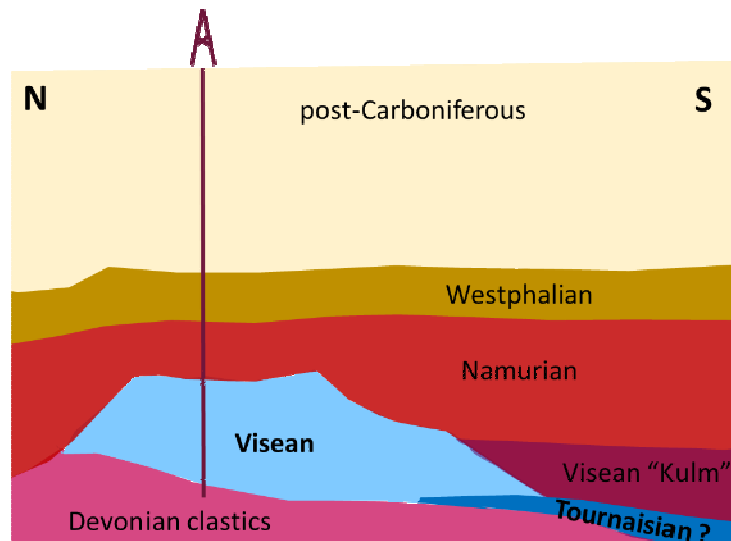

Dinantian platform carbonates – conceptueel

Geologisch model Dinantien carbonaten

Noord Nederland

- Geïsoleerde platformen op devonische clastica
- Tournaisian ramp waarschijnlijk aanwezig downflank van de hogen
- Dieper marine "Kulm" facies in bekkens
- Dikke Namuur sectie bovenop Dinantien
- Devonische graniet kern?

Voorbeeld platform in noord Nederland

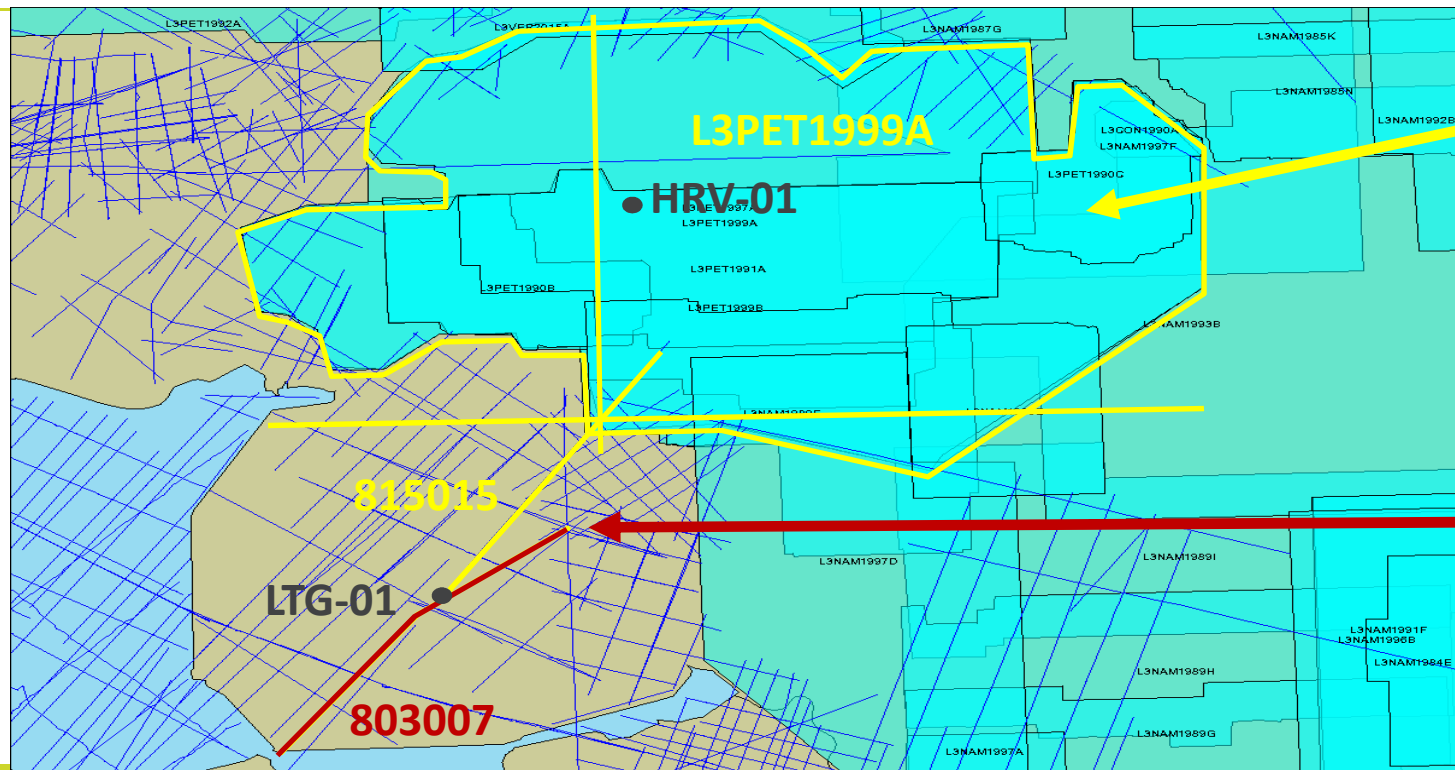
Carbonaat Platforms

onder gebied Heerenveen/ Lutteleest
Heeft zowel beschikbare seismiek als well-tie

- Coverage van vintage seismiek voor grote delen van Nederland
- Well-ties met 2D en 3D seismische data beschikbaar tot +/- 5 km diep, uitgezonderd Devoon

Seismische dekking carbonaat platform

3D seismiek
over HRV platform

2D seismiek
over LTG platform

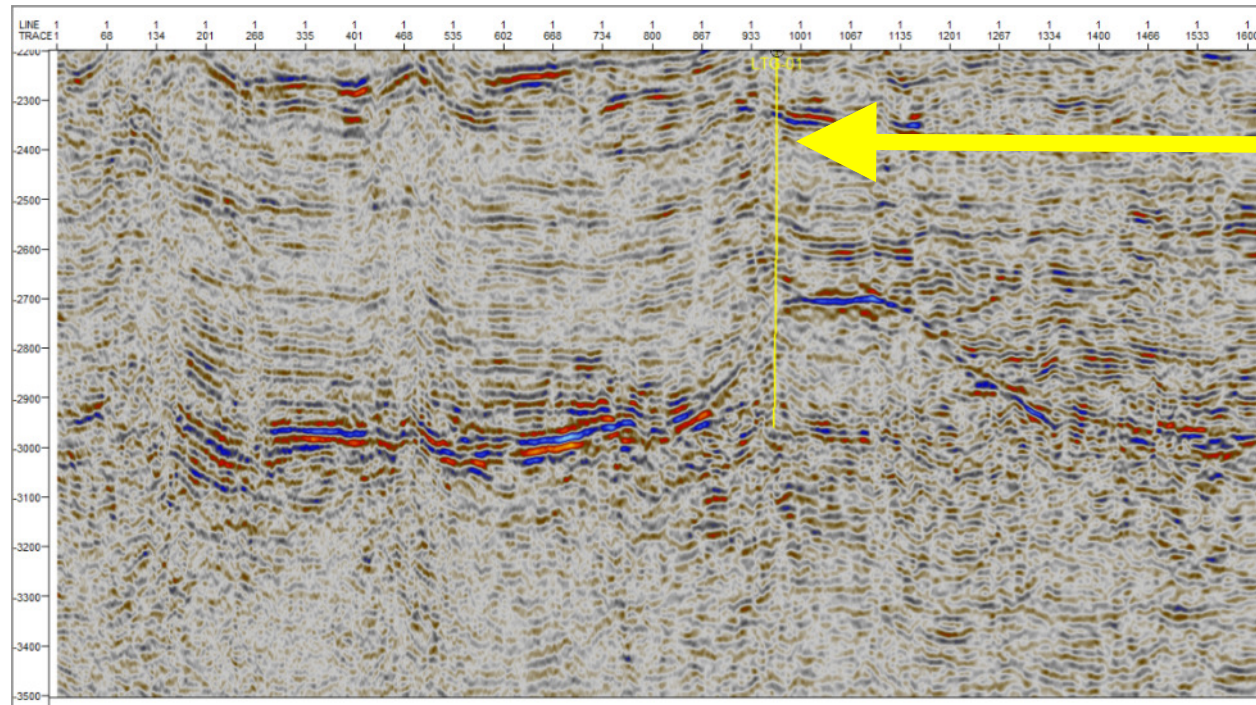
Ontwikkeling kennis geothermische plays

Luttelgeest carbonate platform

- Geïntegreerde case-study voor UDG: repro seismic, wells, logs, core data, thermal modeling
- Interpretatie Top Dinantian carbonate platform heeft revisie nodig, bottom moet gepicked worden
- Interne en platform bounding breuken onbekend, cruciaal voor UDG performance
- LTG-01 well tie-in met repro 2D data, extrapolatie van interpretatie naar 3D cube in Friesland province
- Top en bottom horizons leiden tot dikte-kaarten, samen met permeabiliteit estimates -> transmissivity!

2D profile over LTG carbonate platform

LTG-01
geprojecteerd op
2D seismiek

Top LTG platform
Base LTG platform
- nieuw

Tools voor play ontwikkeling

- Nationwide 2D and 3D seismic data coverage from TNO and EBN databases
- Innovative reprocessing on 2D, 3D, poststack, prestack, offshore, onshore
- Next-generation reprocessing algorithms available at TNO: continuity enhancement, fault preserving
- Seismic data improved to 6 km depth including Triassic, Rotliegendes, Dinantian and Devonian plays
- New interpretation will be done on reprocessed dataset: contours of play reservoirs redefined
- Automatic interpretation of UDG reservoirs, fault/fracture identification and modeling is feasible
- Application of well-tie, seismic attributes, AVO, inversion feasible on repro data: reservoir properties
- Carbonate platform properties uncovered: primary/secondary porosity, fault control, thermal modeling
- Full waveform inversion for velocity modeling, depth control and reservoir monitoring
- Abundancy of repro 2D data can be interpolated to quasi-3D models, with 3D data as well
- Acquired 4D (timelapse) data suitable for monitoring of UDG reservoir and enhanced recovery
- Next generation of downhole (seismic) logging tools for near-well imaging and monitoring

Business case analyse

*Corné van Langen
Jan Diederik van Wees*

9 Juni 2016

Vooraf

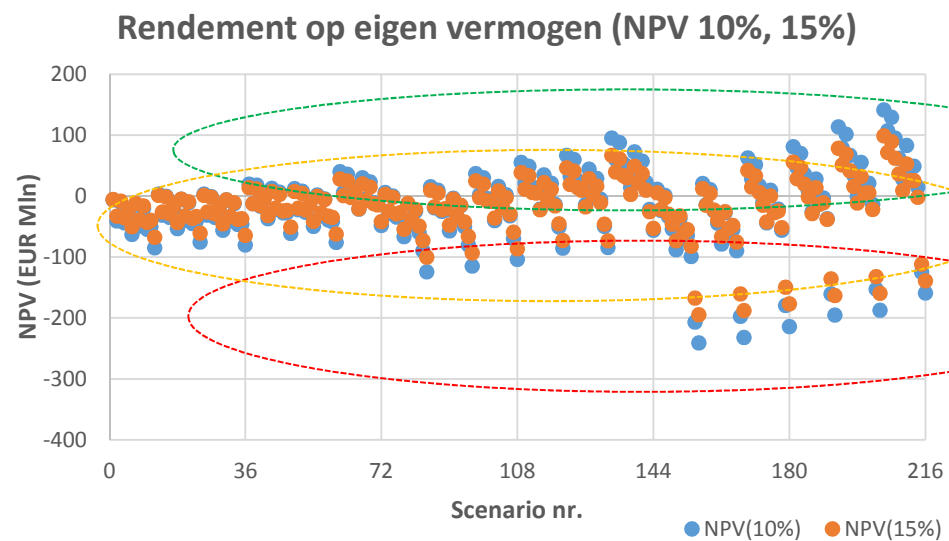
Leeswijzer en disclaimer

Deze presentatie was een onderdeel van de workshop 'Ontwikkeling UDG programma, een verkenning' van 9 juni 2016. De inhoud betreft conceptueel materiaal die was bedoeld om met de deelnemers van de workshop in een open discussie te bespreken, en deze waar mogelijk aan te vullen en te verdiepen.

Aan de inhoud van deze presentatie kunnen geen rechten worden ontleend.

Business case

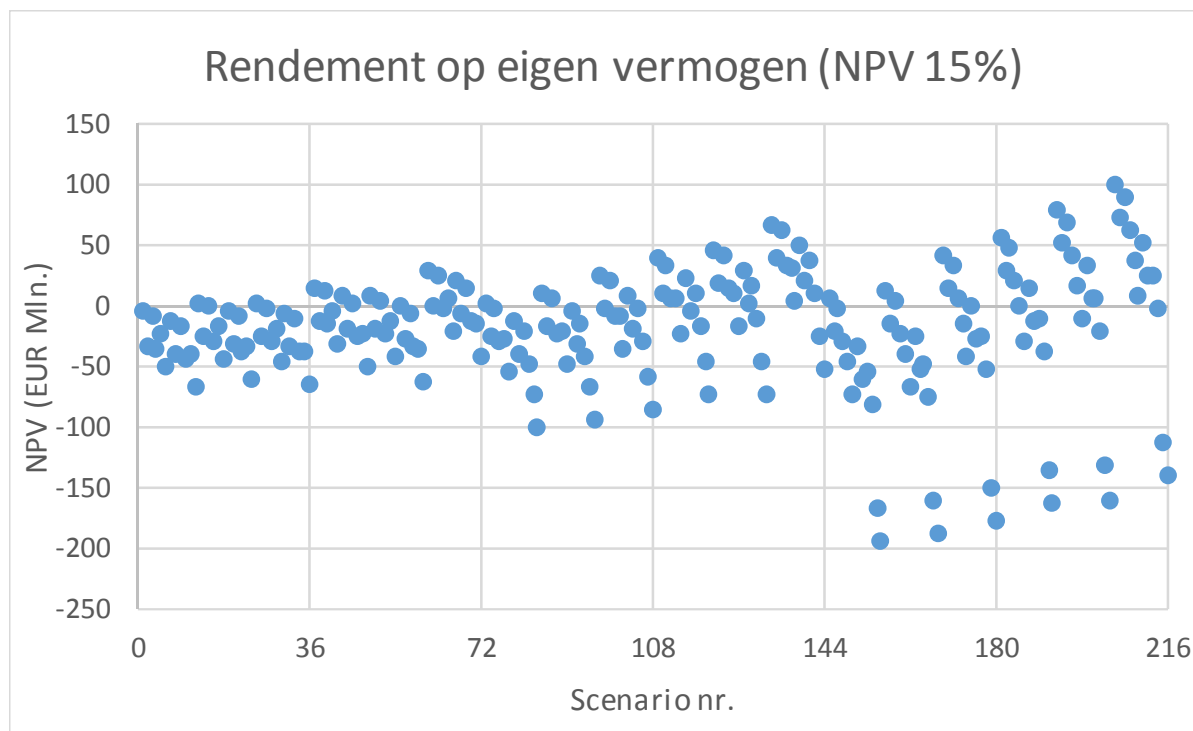

Dinantien

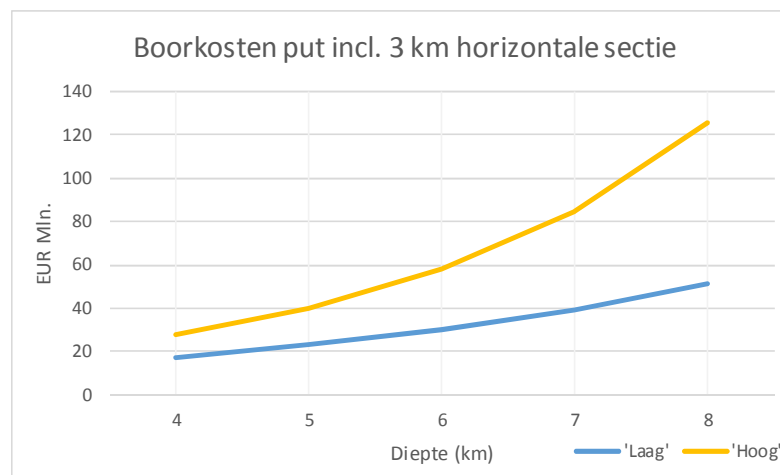
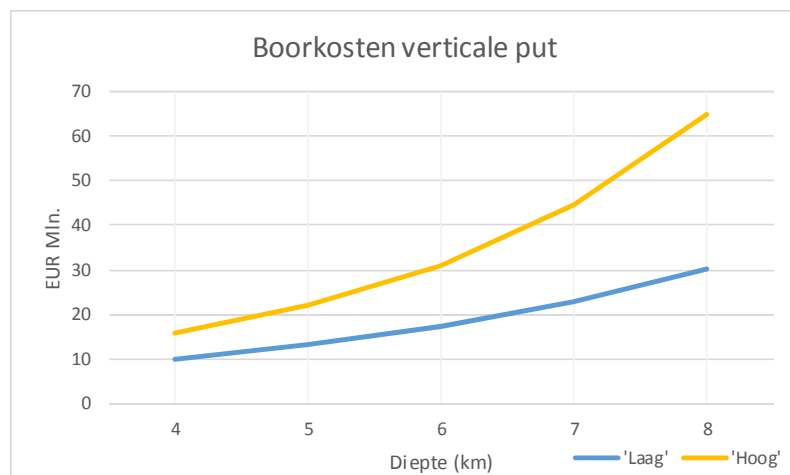
- Karst
- Breuk
- Natural fractured reservoir
- Poreuze matrix
- Tight matrix

Business case kent grote spreiding in waarde

Boorkosten

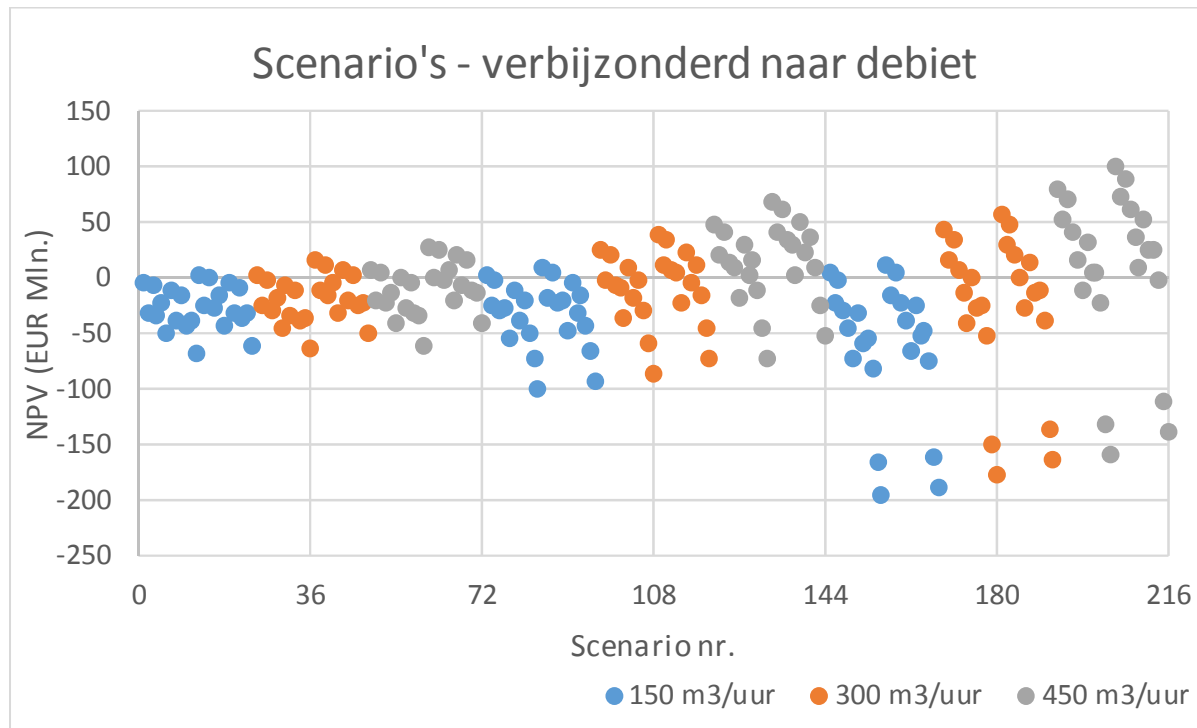

Business case neemt drie boorconcepten mee

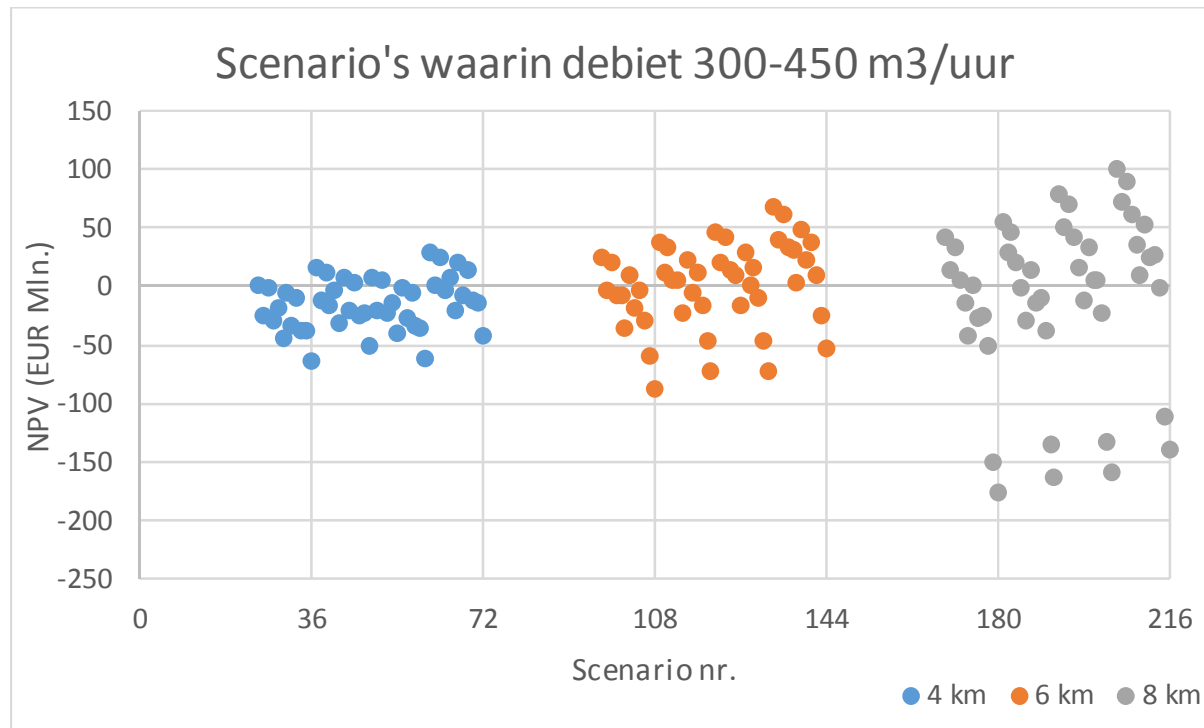
1. twee verticale putten
2. twee putten met 1 km horizontale sectie
3. drie putten met 3 km horizontale sectie

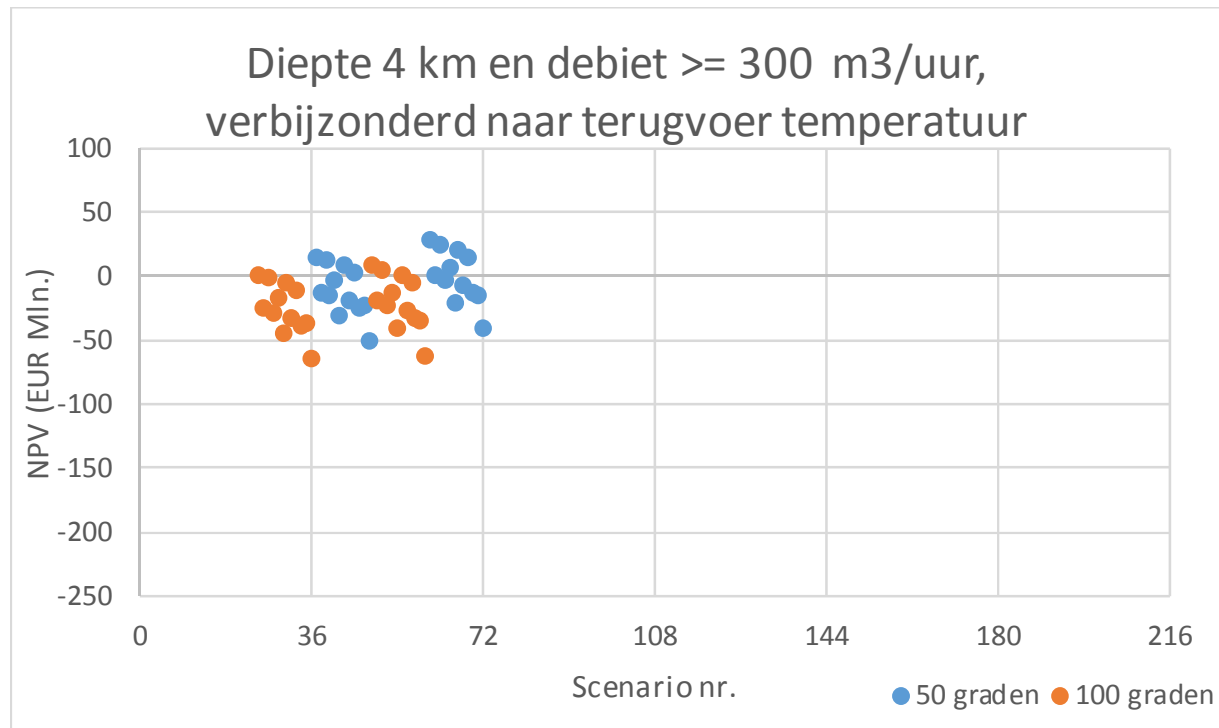
Debieten ≤ 150 m³/uur meestal negatieve NPV

Bij debiet ≥ 300 m³/uur, alle dieptes positief

Scenario's 4 km vragen 80°C delta-T

Conclusie (1)

Een geothermisch doublet op 4 km diepte zou economisch kunnen zijn, indien

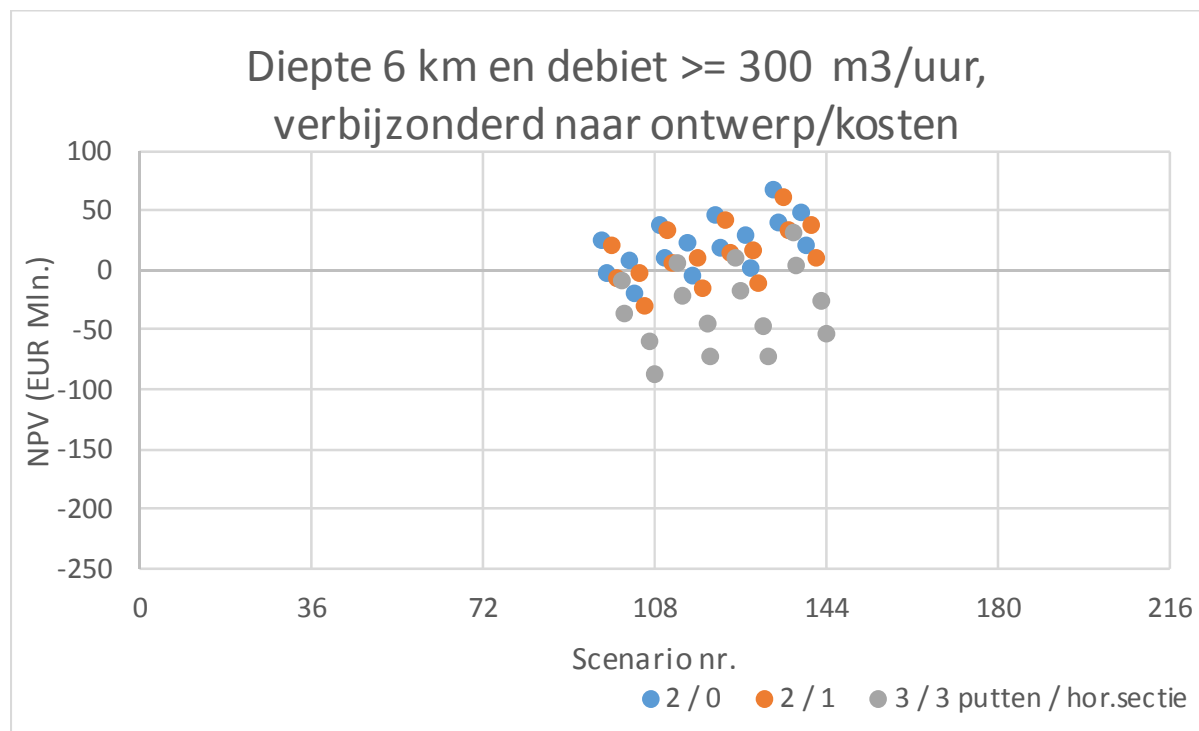
1. twee verticale putten
2. geen (significante) stimulatie
3. debiet minimaal 300 m³/uur
4. delta-T van 80°C

Dergelijke scenario's zijn denkbaar in de plays

1. breuk
2. karst
3. poreuze matrix

Scenario's 6 km mogelijk tenzij ontwerp complex

Conclusie (2)

Een geothermisch doublet op 6 km diepte zou economisch kunnen zijn, indien

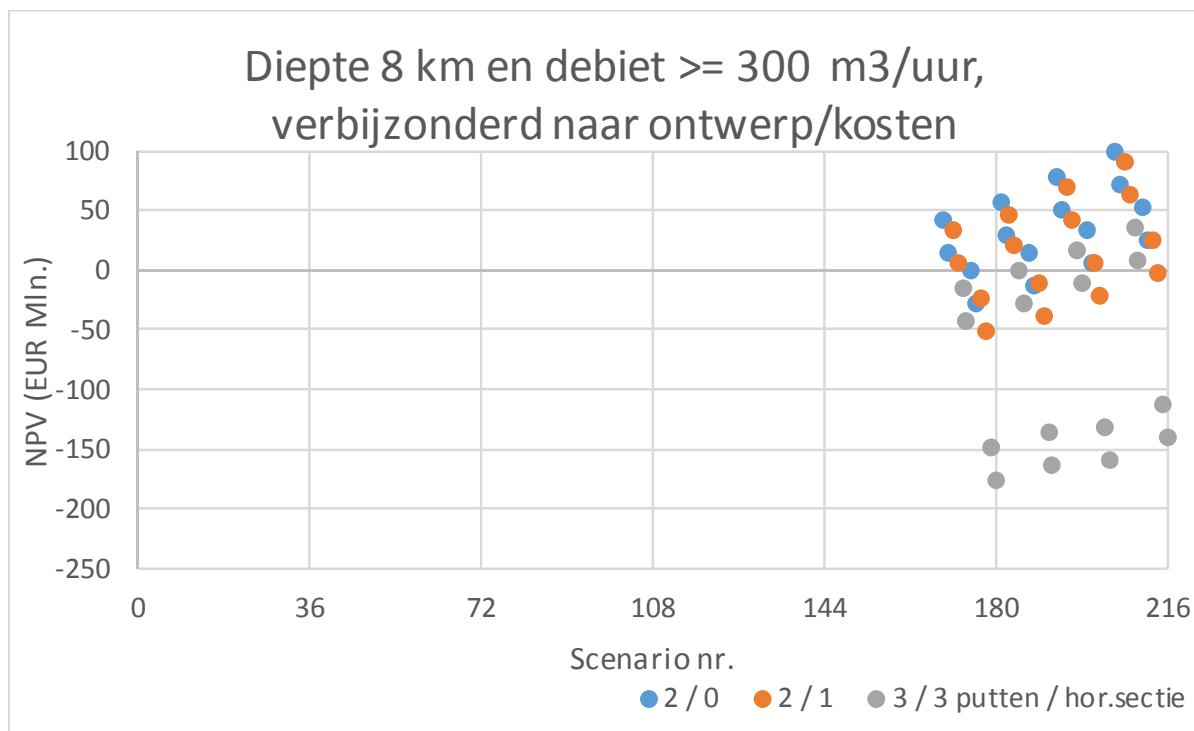
1. twee verticale putten, of beperkte (bijv. 1 km) horizontale sectie
2. geen (significante) stimulatie
3. debiet minimaal 300 m³/uur

Dergelijke scenario's zijn denkbaar in de plays

1. breuk
2. karst
3. natural fractured reservoir
4. poreuze matrix

Scenario's 8 km mogelijk tenzij ontwerp complex

Conclusie (3)

Een geothermisch doublet op 8 km diepte zou economisch kunnen zijn, indien:

1. twee verticale putten, of horizontale sectie max 2 km
2. geen (grootschalige) stimulatie
3. debiet minimaal 300 m³/uur
4. technisch haalbaar

Dergelijke voorwaarden zijn denkbaar in de plays

1. natural fractured reservoir
2. poreuze matrix

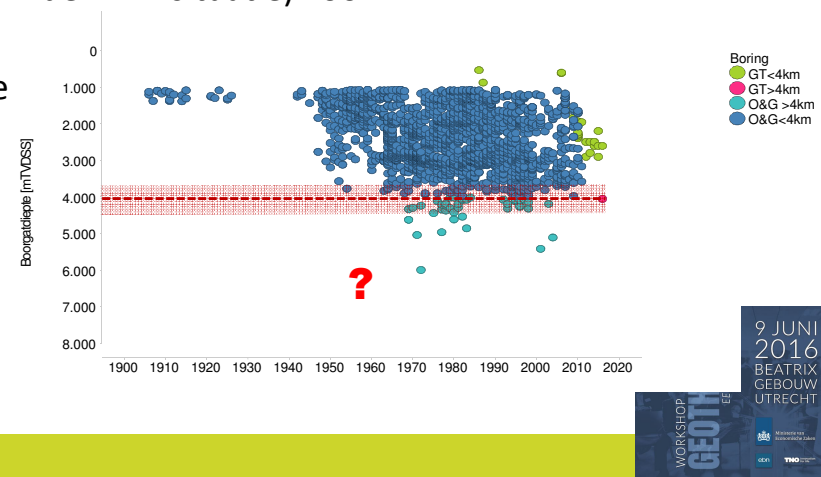

Voorlopige conclusies business case

Economisch ruimte UDG ontwikkeling initieel opportuun

- op 4 – 6 km diepte
- alwaar een doorlatend medium aangeboord kan worden
- waaruit met twee verticale putten een debiet van minimaal 300 m³/uur kan worden behaald
- waarvan de warmte industrieel en tevens (in elk geval in de 4 km situatie) voor ruimteverwarming wordt benut
- Uiteraard onder de voorwaarde dat de nog onbekende ondergrond meewerkt

Ontwikkelingen op grotere diepte naar complexere systemen zijn niet ondenkbaar, maar vragen o.a. meer duidelijkheid over de ondergrond, technologische mogelijkheden en hiermee gemoeide kosten

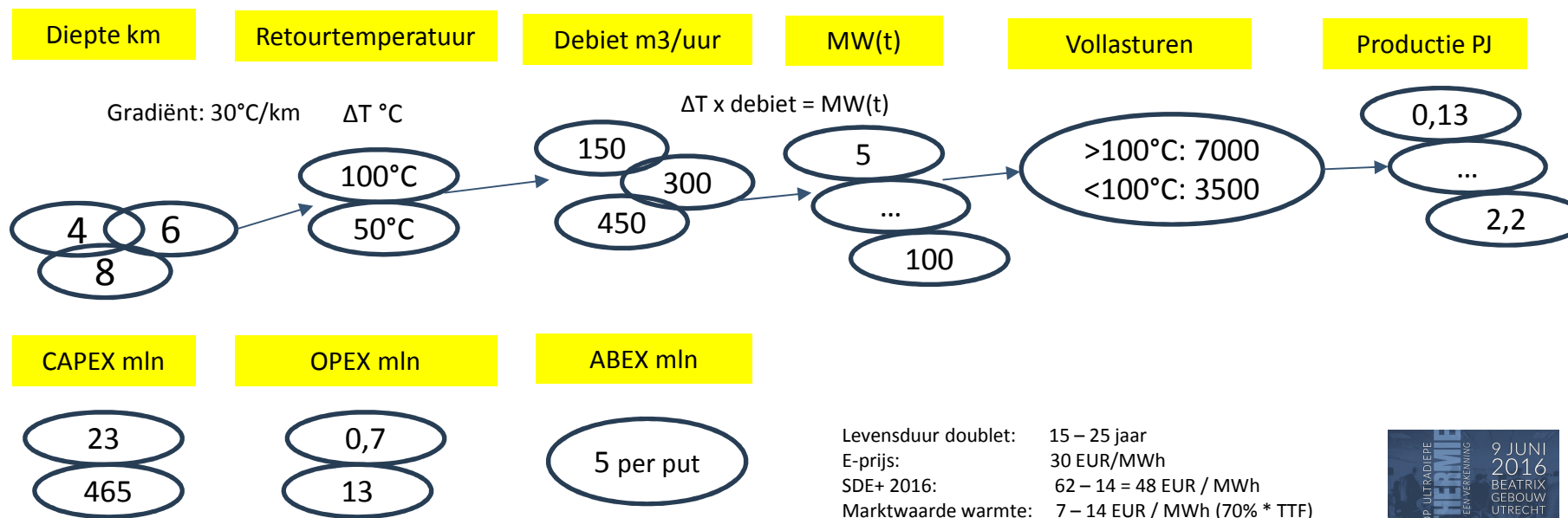
Vragen?

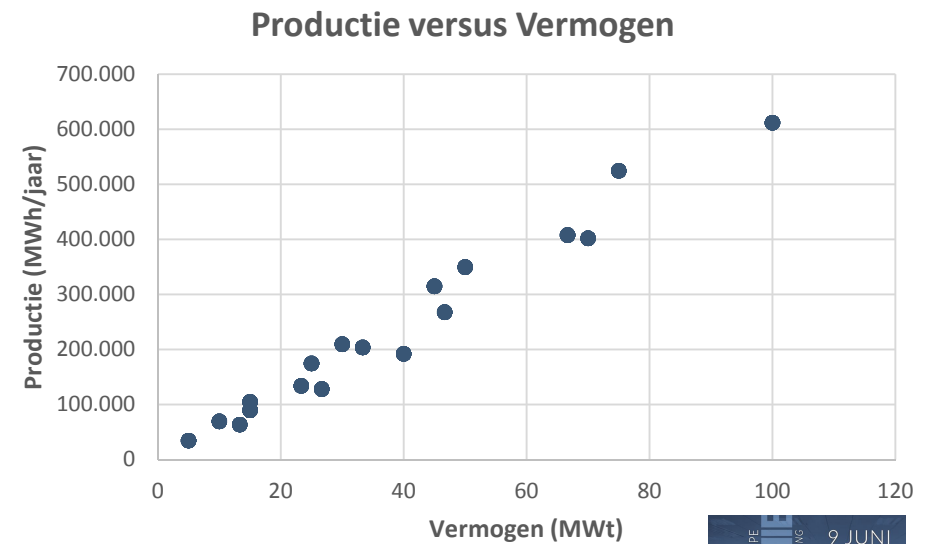
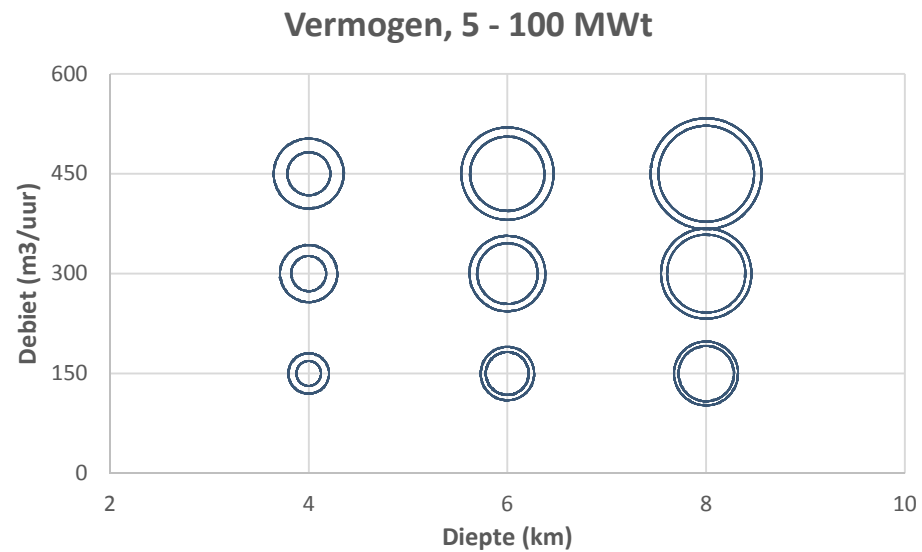
Back up slides

Is er een business case?

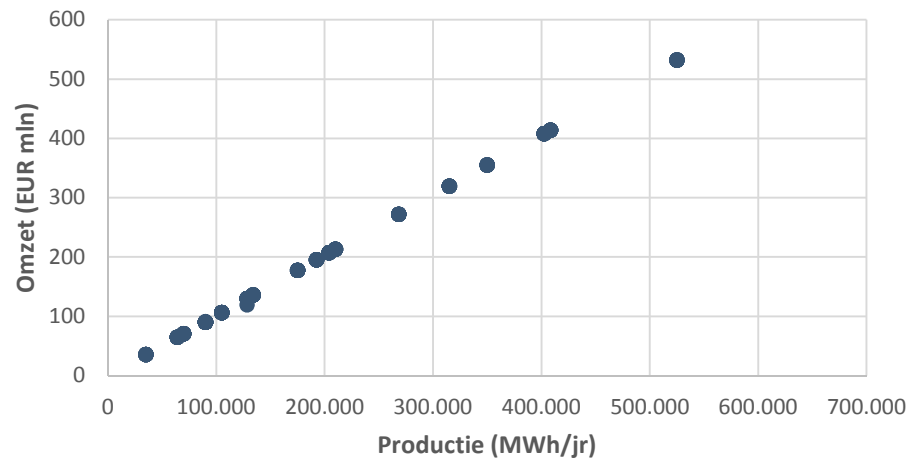

Is er een business case?

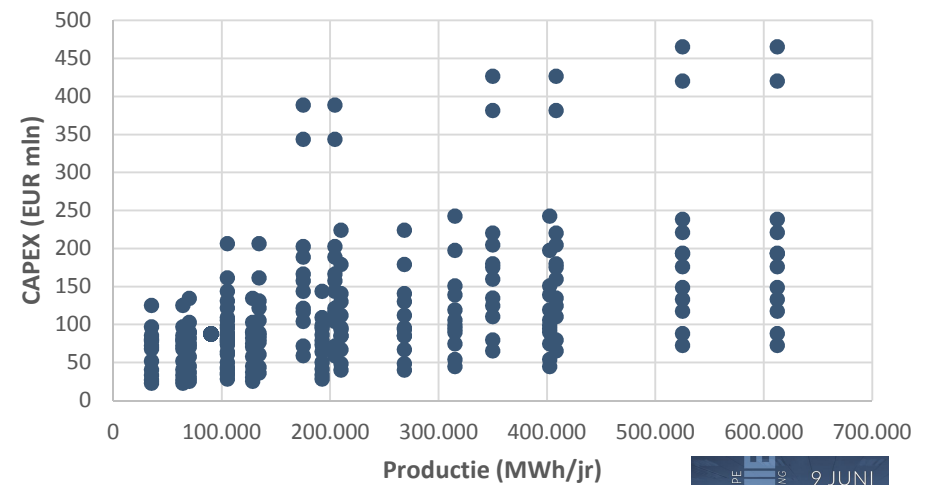

Is er een business case?

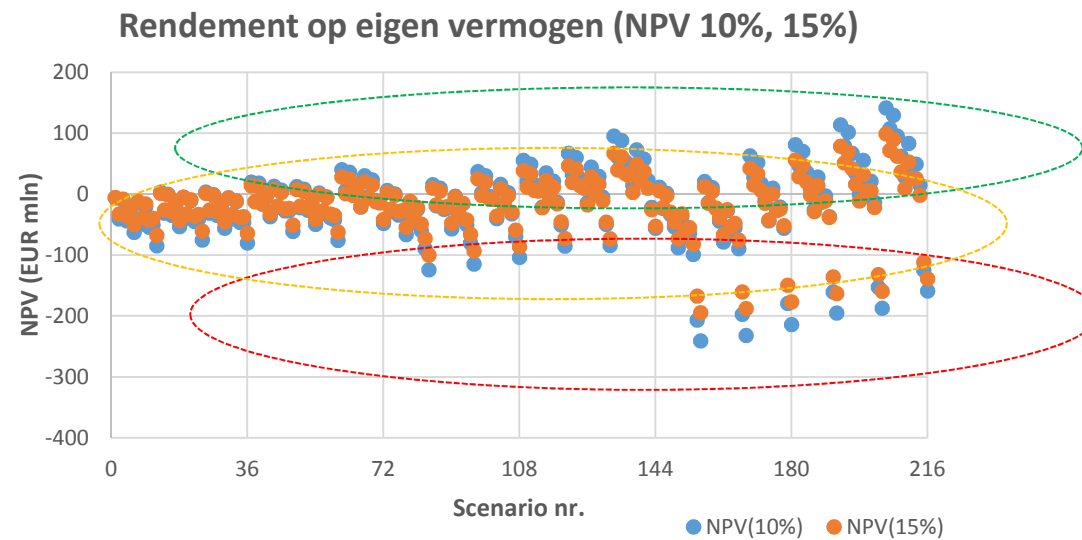
Omzet (cumulatief over looptijd) versus Productie (per jaar)

CAPEX versus Productie

Is er een business case?

Business case ruimte

Economisch

Debiet 450 (tenzij triplet + 3 km horiz. + stimulatie)

Als debiet 300 m³/uur:

Delta-T	max. CAPEX
80-90	ca. 50
140-150	ca. 100
200	ca. 150

Subeconomisch

Delta-T 30°C

Debiet 150 m³/uur

Triplet + 3 km horiz. + stimulatie

Op 6/8 km: hoge boorkosten (tenzij debiet 450)

Ter illustratie

Breuk/Karst ontwikkeling

• Diepte	4 km	• Ontwerp	2 verticale putten
• Delta-T	80 graden	• Stimulatie	NVT
• Debiet	300 m3/uur	• CAPEX	EUR 25 mln.
• Draaiuren	7000 / 3500	• Omzet	EUR 62 / MWht (48 SDE plus 14 markt)
• Vermogen	27 MWt	• Levensduur doublet	25 jaar

Deze ontwikkeling kent een NPV(15%) ter grootte EUR 15 mln. De NPV(15%) blijft positief indien:

• hogere CAPEX (EUR 37 mln.)	NPV(15%) = EUR 8 mln.
• lagere omzet (55 EUR/MWht)	NPV(15%) = EUR 11 mln.
• kortere levensduur (15 jaar)	NPV(15%) = EUR 14 mln.

Ter illustratie

NFN(B) ontwikkeling

• Diepte	6 km	• Ontwerp	2 putten, 1 km horizontale sectie
• Delta-T	140 graden	• CAPEX	EUR 54 mln.
• Debiet	300 m ³ /uur	• Waarvan stimulatie	EUR 5 mln.
• Draaiuren	7000 / 3500	• Omzet	EUR 62 / MWht (48 SDE plus 14 markt)
• Vermogen	47 MWt	• Levensduur doublet	25 jaar

Deze ontwikkeling kent een NPV(15%) ter grootte EUR 30 mln. De impact op de NPV(15%) van:

• hogere CAPEX (EUR 90 mln.)	NPV(15%) = EUR 8 mln.
• lagere omzet (55 EUR/MWht)	NPV(15%) = EUR 23 mln.
• kortere levensduur (15 jaar)	NPV(15%) = EUR 21 mln.
• geen cascadering naar 50 graden	NPV(15%) = EUR 29 mln.

Ter illustratie

NFN(G) ontwikkeling

• Diepte	8 km	• Ontwerp	2 putten, 2 km horizontale sectie
• Delta-T	200 graden	• CAPEX	EUR 104 mln.
• Debiet	300 m ³ /uur	• Waarvan stimulatie	EUR 10 mln.
• Draaiuren	7000 / 3500	• Omzet	EUR 62 / MWht (48 SDE plus 14 markt)
• Vermogen	67 MWt	• Levensduur doublet	25 jaar

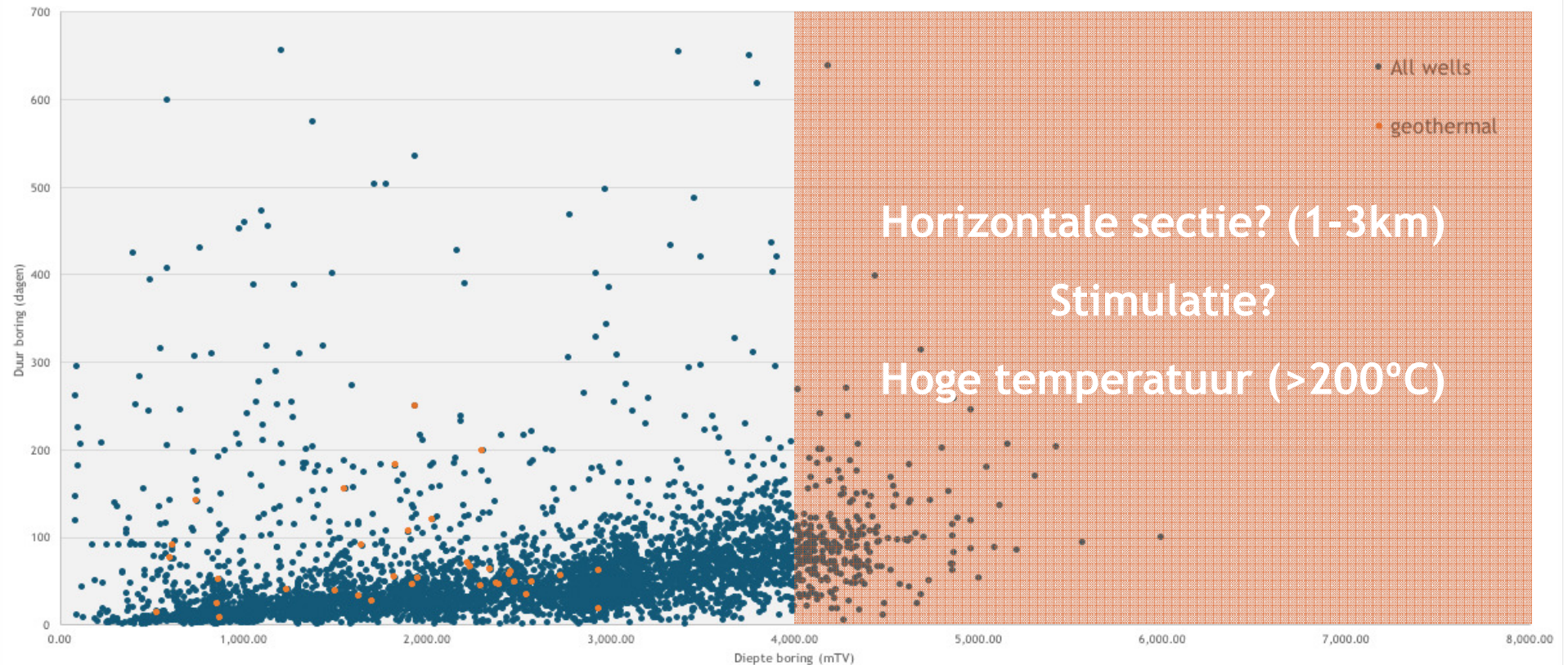
Deze ontwikkeling kent een NPV(15%) ter grootte EUR 32 mln. De impact op de NPV(15%) van:

• hogere CAPEX (EUR 226 mln.)	NPV(15%) = EUR -41 mln.
• lagere omzet (55 EUR/MWht)	NPV(15%) = EUR 20 mln.
• kortere levensduur (15 jaar)	NPV(15%) = EUR 31 mln.
• geen cascadering naar 50°C	NPV(15%) = EUR 19 mln.

UDG in NL: virgin territory?

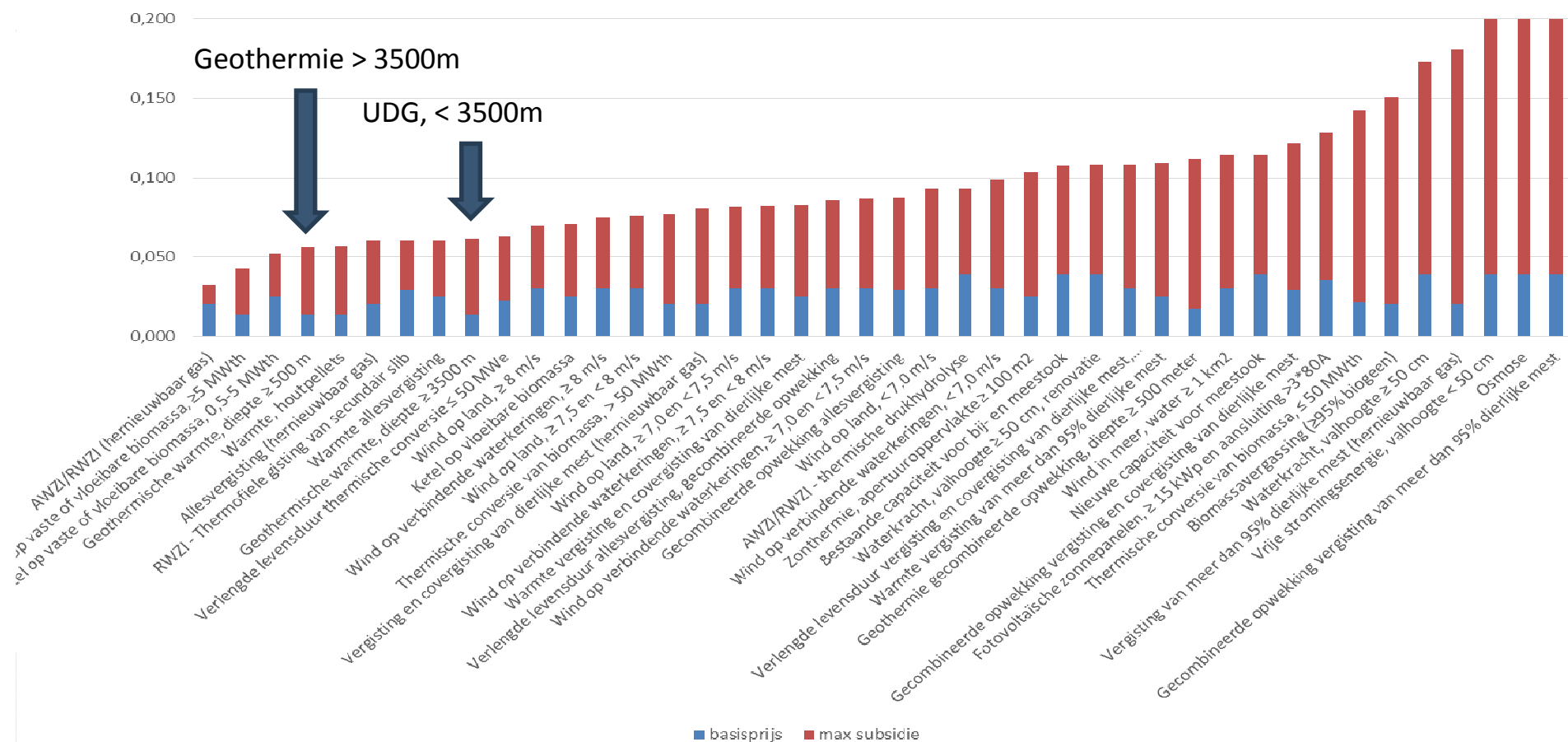
Aantal putten in NL sinds 1960 (on- en offshore)

(Eur/KWh)

opbouw basisbedrag

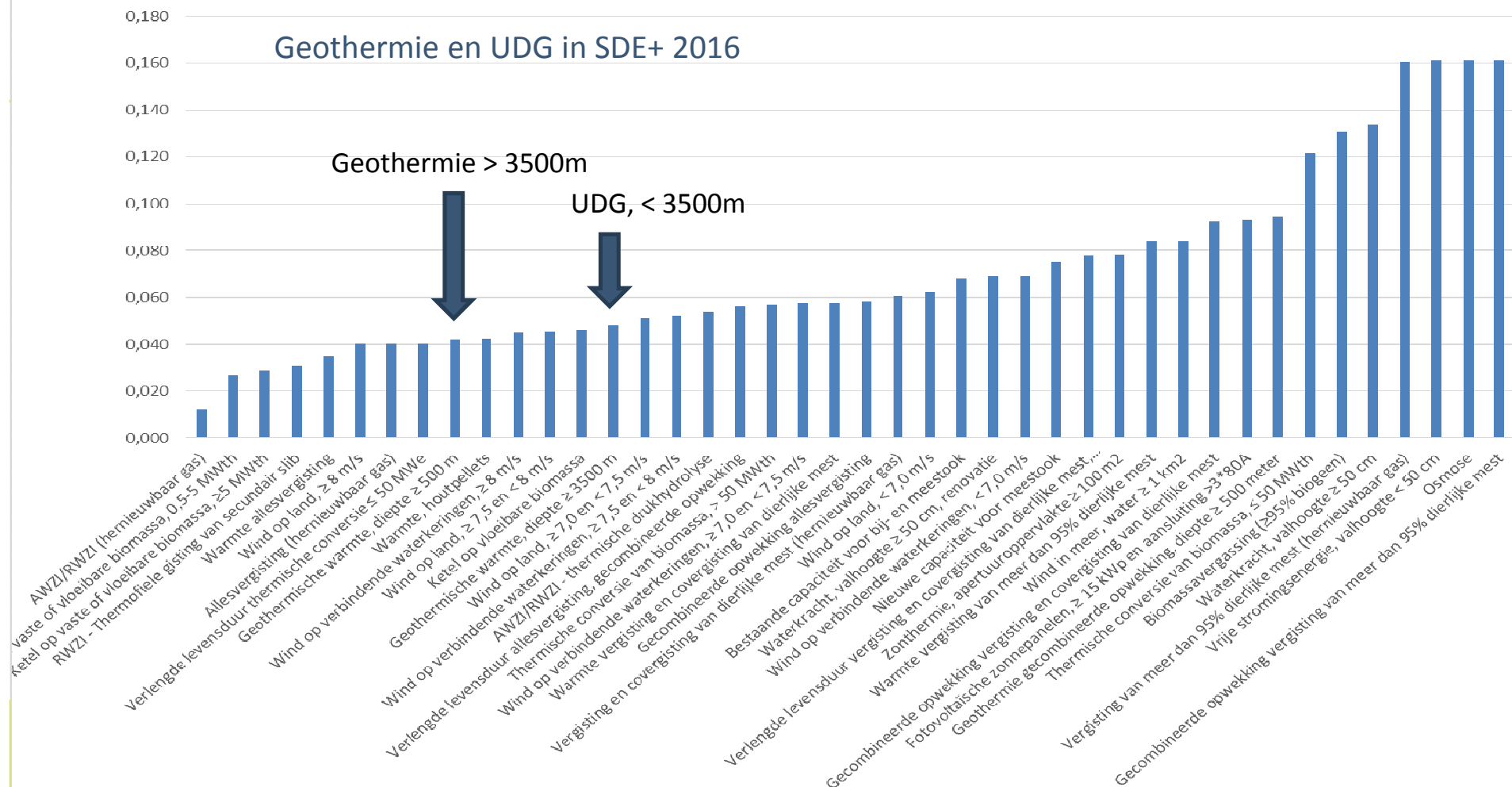
Geothermie en UDG in SDE+ 2016

(Eur/KWh)

max subsidie

Geothermie en UDG in SDE+ 2016

Structuur operator(s) JV, Committed UDG programma

*Roderick Verstegen
Sander de Jong*

9 Juni 2016

Vooraf

Leeswijzer en disclaimer

Deze presentatie was een onderdeel van de workshop 'Ontwikkeling UDG programma, een verkenning' van 9 juni 2016. De inhoud betreft conceptueel materiaal die was bedoeld om met de deelnemers van de workshop in een open discussie te bespreken, en deze waar mogelijk aan te vullen en te verdiepen.

Aan de inhoud van deze presentatie kunnen geen rechten worden ontleend.

Planning

Fase I: Voorbereiding, ontwikkeling UDG programma

- Workshops
- Ontwikkeling UDG programma
- Voorleggen voorstel UDG programma aan Minister (doel: September)

Fase II: Doorontwikkeling UDG programma en commitment

- Verdieping onderzoek, haalbaarheid, voorwaarden vervullen, commitment UDG programma

2017-2023: Uitvoering ontwerpfase, haalbaarheid business cases en boorprogramma

- Oprichting operator(s) JV, vooronderzoeksprogramma, uitvoering boorprogramma

Creëren operator(s)

Kandidaten

- Warmtevragers, warmte(netwerk)bedrijven
- 'Gewone' geothermiebedrijven, buitenlandse geothermiebedrijven, olie- en gasbedrijven, mogelijk EBN, investeerders

Kwalificaties

- Vereisten Mijnbouwwetgeving, toezichthouder SodM, Provincie
- Kennis en expertise ondergrond, voldoende kapitaalskrachtig
- Zekerheid warmte-afname

Creëren operator(s)

Wettelijk kader geothermie

- Mijnbouwwet, -besluit en -regeling
- Wat algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)
- Besluit algemene regels milieu mijnbouw (BARMM)
- Overige regelgeving
- Toezichthouder SodM

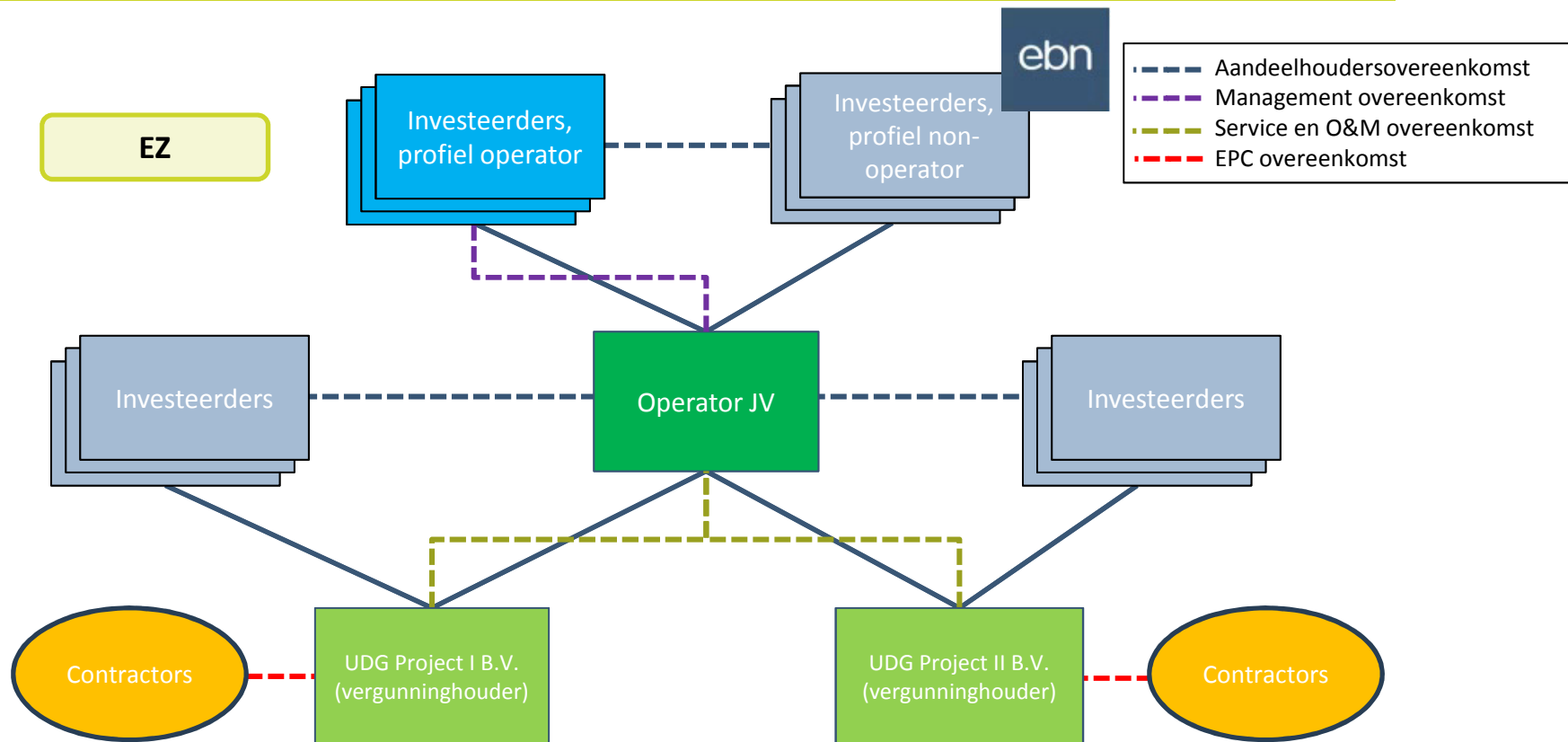
Creëren operator(s)

Kwalificaties Operator

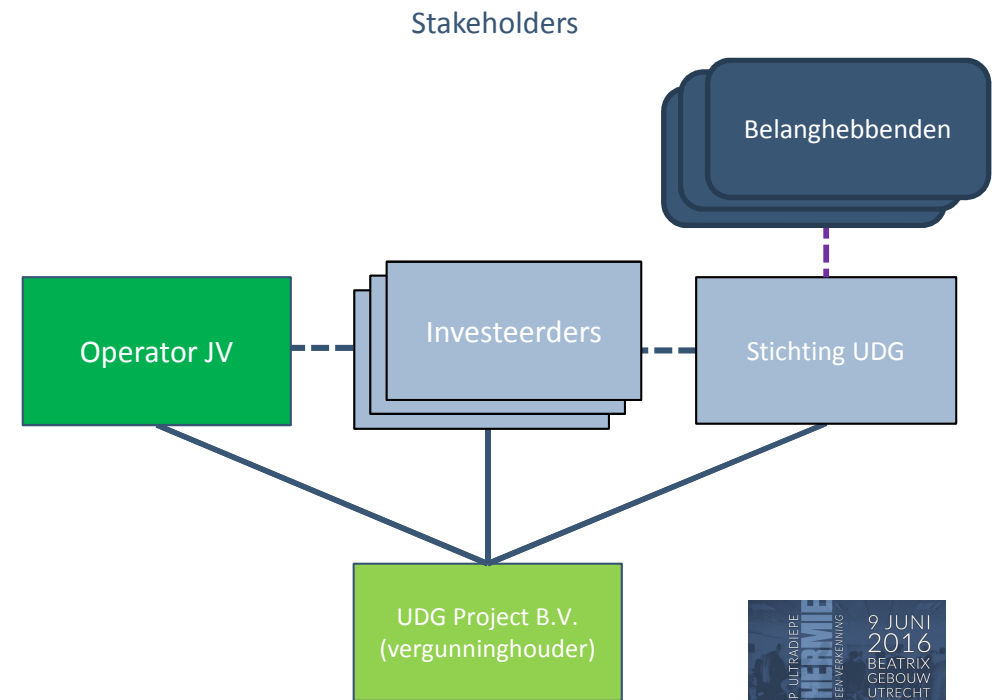
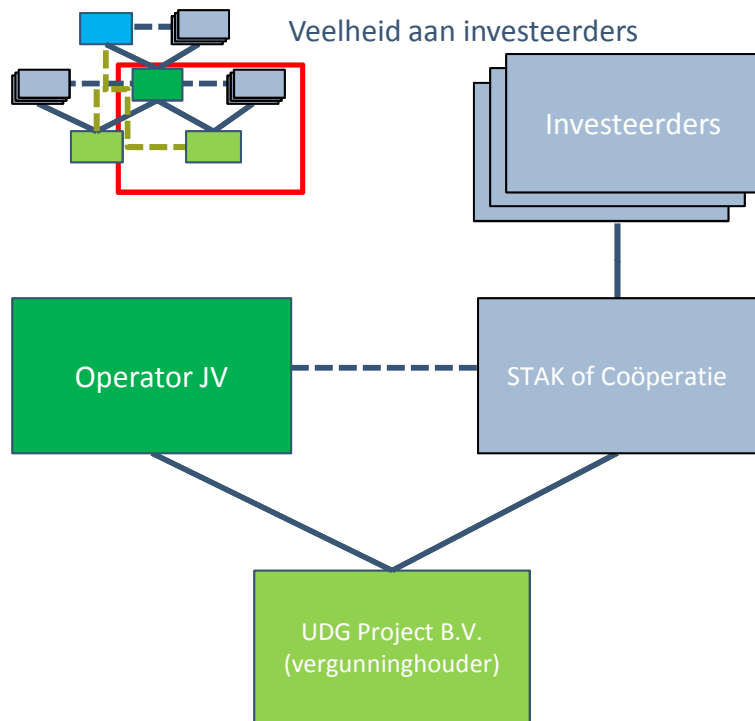
- Opsporings- en winningsvergunning
- Afwijzingsgronden
 - Financiële en technische mogelijkheden van de aanvrager
 - Wijze van uitvoering van de activiteiten
 - Gebrek aan efficiëntie en (maatschappelijke) verantwoordelijkheidszin
- Verplichtingen van de operator
 - Handelen als zorgvuldige operator
 - Aansprakelijk voor schade door bodembeweging
 - Ontmanteling van mijnbouwwerk, boorgaten, putten en leidingen
 - Verplichting metingen te verrichten na ontmanteling

Mogelijke structuren

Alternatieve structuren

Vragen?

Vormgeving UDG programma

Wie

- Marktpartijen: Operators, warmtevragers, andere investeerders
- Het Ministerie van Economische Zaken, EBN, TNO

Wat

- Gezamenlijk ontwikkeld UDG programma
- Financiering stapsgewijs: van vooronderzoek tot en met boorprogramma
- Commitment stapsgewijs, afhankelijk voorwaarden programma
- Verdeling commitment onderwerp van analyse en gesprek
- Open instapmodel: later in proces kunnen partijen onder voorwaarden aansluiten
- Voorwaarden: open source, non-discriminatoir, niet marktverstrend

Ontwikkeling UDG programma

Ontwikkeling UDG programma

go-no-go

Voorstel UDG programma

go-no-go

Vervolg vooronderzoek, invullen voorwaarden

go-no-go

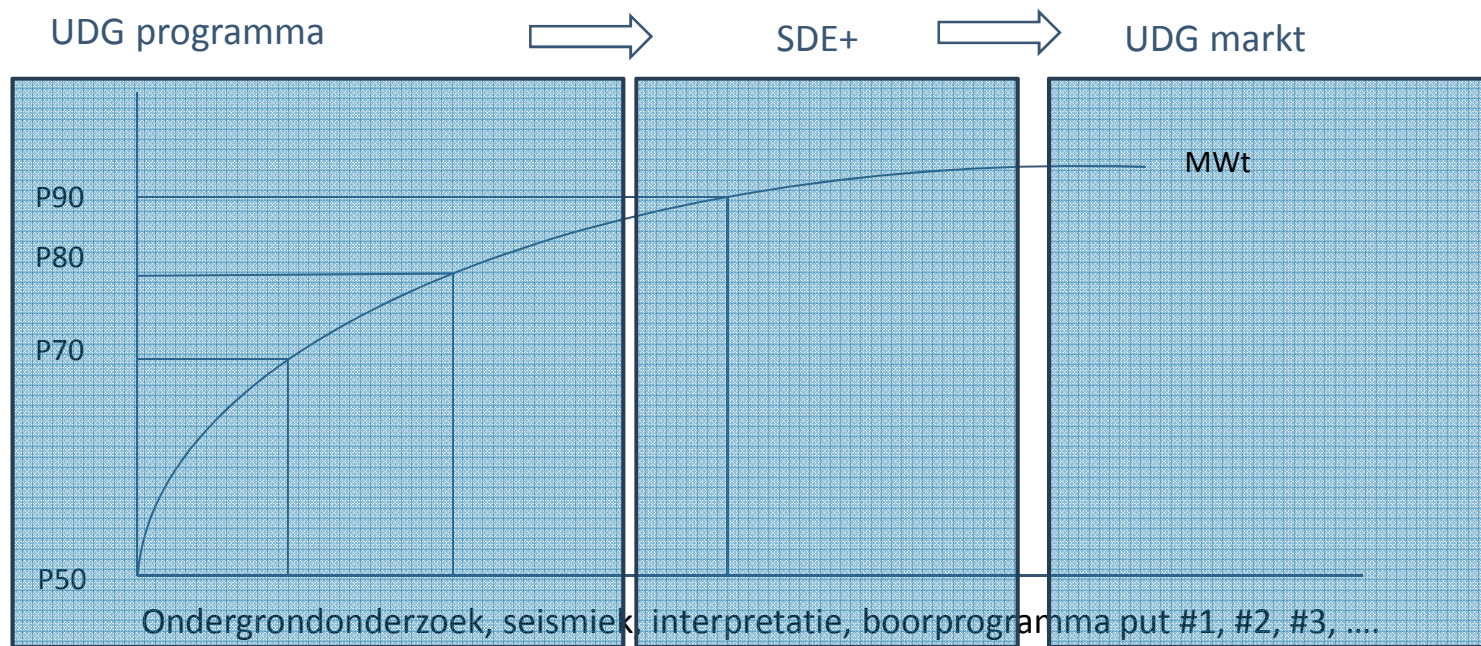

Commitment programma en uitvoering

Kosten, investeringen groeien,
Financieringsbehoefte groeit, commitment groeit,
Voorwaarden instappen en uitstappen veranderen mee

Vormgeving programma

Planning

Fase I: Voorbereiding, ontwikkeling UDG programma

- Workshops
- Ontwikkeling UDG programma
- Voorleggen voorstel UDG programma aan Minister (doel: September)

Fase II: Doorontwikkeling UDG programma en commitment

- Verdieping onderzoek, haalbaarheid, voorwaarden vervullen, commitment UDG programma

2017-2023: Uitvoering ontwerpfase, haalbaarheid business cases en boorprogramma

- Oprichting operator(s) JV, vooronderzoeksprogramma, uitvoering boorprogramma

Vragen?

Back-up slides

Bedrijfsmodel EBN

Projectevaluatie deelneming

- Integrale beoordeling investeringsprojecten
- Proactieve bijsturing projectontwikkeling
- Vergelijking 'best practices' projectontwikkeling

NOV management en strategie

- Beheer portfolio deelnemingen
- Risico- en budgetmanagement
- Integraal database management ondergrond, technologie, productie en economie projecten
- NOV management strategie: optimaliseren activiteitsniveau Operators

Overeenkomst van Samenwerking (OvS)

- Deelname EBN 40 – 50% in project Operator
- Verdeling opbrengsten, kosten investering
- Zeggenschapsverhouding en besluitvorming

Projectontwikkeling, strategie en mijnbouwklimaat

- Stimuleren innovatie en business development
- Ontdekken, opwerken van resources via plays en prospects naar economisch winbare reserves
- Roadmaps en NOV management strategie
- Versterken investeringsklimaat voor de mijnbouw

